

Juridiska Institutionen

Göteborgs Universitet

Examinationsarbete, 30 Hp

Juristprogrammet höstterminen 2012

En studie av integrationsklausulers rättsverkan

Peter Algar

Handledare: Ingmar Svensson

”The parties are free to enter into a contract and to determine its content.”¹

---

¹ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2004 Art. 1 (1)

Förord

Slutet på mina studier närmar sig nu. Det har varit en spännande tid fylld med värdefulla erfarenheter. Jag ser nu fram emot nya äventyr och att få pröva mina juridiska kunskaper i praktiken. Det finns många i min närvaro som förtjänar ett extra stort tack, inte minst min sambo Anna som varit ett fantastiskt stöd och en konstant källa till uppmuntran. Två ovärderliga personer är mina kursare C och V som gjort studieåren extra roliga. Ett tack även till dem som ställt upp och svarat på frågor för att skänka denna uppsats djup. Ett särskilt stort tack till Sara Ribbeklint på MAQS Law Firm (som även bidrog till en givande uppsatspraktik) samt Erik Sjöman på Vinge som båda tog tid i fullspäckade scheman för att svara på frågor. Jag vill även passa på att rikta stort tack till Clarissa Fröberg och Christian Johard på MAQS som bägge gav min uppsatspraktik stort värde. Ett tack till min handledare Ingmar Svensson för värdefulla synpunkter och vägledning. Slutligen vill jag tacka Johan Brobeck som bidragit med feedback och konstant påmint mig om vikten av att dricka kaffe. Ett råd för livet.

Peter Algar, Göteborg, våren 2013

Innehållsförteckning

Förkortningar	6
1 Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Problemdiskussion	8
1.3 Syfte	9
1.4 Metod	9
1.5 Avgränsningar	10
1.6 Disposition	11
2 Integrationsklausuler	12
2.1 Integrationsklausulens formulering	12
2.2 Integrationsklausulens syfte och funktion	13
3 Något om allmänna avtalsrättsliga principer	14
3.1 Förutsättningsläran	14
3.2 Ekvivalensprincipen	15
3.3 Lojalitetsprincipen	16
4 Avtalets form och innehåll	18
4.1 Skriftligt avtal	18
4.1.1 Avtalad skriftform	19
4.1.2 Kommunikation i en elektronisk miljö	20
4.1.3 Formalism eller konsensualism	21
4.2 Partsställningen	22
4.3 Avtalspreliminärer	22
4.4 Muntliga överenskommelser	23
4.5 Muntlig integrationsklausul	24
4.6 Sidolöpare	24
5 Tolkning av avtalet	27
5.1 Parternas agerande efter avtalsslutet	28
5.2 Utfyllnad	29
5.3 Integrationsklausul i strid med överenskommelse	30
6 Andra rättsordningar	31
6.1 Integrationsklausuler i angloamerikans rätt	31

6.1.1 "The parol evidence rule"	31
6.1.2 Undantag från "the parol evidence rule"	33
6.1.3 "Merger clause"	34
6.2 Avtalsrätten i Finland	34
6.3 Komparativ studie	35
7 I fråga om tvist	36
7.1 Möjlighet till jämkning	36
7.2 Betydelsen av partsförhållandet	37
7.3 Oskälighet vid avtalets ingående	38
7.4 Fri bevisföring och bevisvärdering	39
8 Några säregna avtalsformer	42
8.1 Franchiseavtal	42
8.2 Standardavtal	43
8.2.1 Standardavtal på internet	45
8.2.2 Kolliderande avtal	46
8.3 Kollektivavtal	47
9 Integrationsklausuler i relation till lagstiftning	48
9.1 Köplagen	48
9.2 Distans- och hemförsäljningslagen	50
9.3 Internationella regelverk	50
10 Integrationsklausuler i praktiken	53
10.1 Juristernas syn på integrationsklausuler	53
10.1.1 Integrationsklausuler under avtalsfasen	53
10.1.2 Integrationsklausuler i civilprocesser	54
10.2 Domstolspraxis	55
11 Analys	58
11.1 Lösningförslag	61
11.2 Slutsats	62
12 Avslutning	63
Käll- och litteraturförteckning	64
Rättsfallförteckning	68

Förkortningar

A.a.	anfört arbete
AD	Arbetsdomstolen, Arbetsdomstolens domar
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetens rättsområde
BrB	Brottsbalken (1962:700)
CISG	1980 års UN Convention on Contracts for International Sale of Goods
DHL	Distans- och hemförsäljningslagen (2005:59)
eng.	engelska
HD	Högsta Domstolen
JFT	Juridiska Föreningen i Finlands tidskrift
JT	Juridisk Tidskrift
KöpL	Köplag (1990:931)
lat.	latin
MBL	Lag (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet
PECL	Principles of European Contract Law
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning I
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning II
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SFS	Svensk författningssamling
SMS	Short Message Service
SOU	Statens offentliga utredningar
UCC	Uniform Commercial Code
UNICITRAL	United Nations Commission on International Trade Law
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

Avtalsrätten kan vara en snårskog för den som inte bemästrar ämnet. Den kan te sig nyckfull och svårorienterad. ”Pacta sunt servanda” (lat. avtal ska hållas) är en välkänd grundläggande princip som kan tyckas enkel och ger uttryck för det mest elementära inom avtalsrätten. Verkligheten är emellertid sällan så enkel och undantagslös. ”Pacta non sunt semper servanda” (lat. avtal ska inte alltid hållas) är lika sann. Avtalsrätten vilar på grundläggande principer. Till dessa kan tilläggas såväl dispositiv som indispositiv rätt, multilaterala avtal, internationell rätt, praxis och normgivande rätt. En väv av olika principer och regleringar bildas. Det är med avtalsrättens mångsidighet i minne som juristen måste ta sig an avtalsrättsliga frågor.

Denna uppsats kommer behandla en relativt ny företeelse inom svensk avtalsrätt, nämligen integrationsklausuler. Integrationsklausuler är en influens från den angloamerikanska avtalsrätten och har kommit att bli mycket vanliga i Sverige.² Numera återfinns integrationsklausuler i så gott som alla avtal av någon dignitet.³ Klausulstypen syftar till att begränsa avtalsinnehållet genom att utesluta sådant som inte kommit till uttryck i det skriftliga avtalet. Integrationsklausuler kan dock utgöra en falsk trygghet, eller i värsta fall försvåra eller förstöra relationen mellan parterna, om de inte är helt införstådda med klausulernas innebörd och rättsverkan. Det finns därför anledning att närmare granska integrationsklausulernas rättsverkan i det svenska rättssystemet. Denna uppsats tjänar förhoppningsvis till att klargöra innebörden och genomslagskraften av integrationsklausuler i svensk kommersiell avtalsrätt. Olika termer för begreppet avtal kan förekomma i arbetet. Ord som ”förbindelse” eller ”kontrakt” åsyftar på den gängse juridiska uppfattningen om vad som konstituerar ett avtal.

1.1 Bakgrund

Integrationsklausuler började användas i Sverige som ett resultat av influenser från det angloamerikanska avtalslivet. I Sverige har det länge funnits en tradition att blicka mot USA och imitera de företeelser som existerar där.⁴ Ett exempel på detta är hur större advokatbyråer numer titulerar de olika nivåerna i verksamheten med titlar som ”associate” och ”partner”.

---

² Sjöman ”Ett rättsfall om integrationsklausuler” SvJT 2008 s. 572

³ Adlercreutz ”Om den rättsliga betydelsen av skriftlig avtalsform och om integrationsklausuler” Festskrift till Jan Ramberg 1996 s. 22

⁴ Bexhed ”Angloamerikansk rättsimperialism och svensk avtalsskrivning – Några Synpunkter”, Vänbok till Erland Strömbeck, 1996

Influenserna letar sig givetvis även in i avtalsförhållandet. Integrationsklausuler är ett ypperligt exempel på en sådan influens. I USA har integrationsklausuler (även kallade ”merger clause”, ”entire agreement clause” eller ”integration clause”) existerat länge inom avtalsrätten. De avtalsrättsliga principerna i det angloamerikanska rättssystemet skiljer sig dock från de svenska. I USA finns inte samma utfyllande rätt som i Sverige varför avtalet får en mer central roll vad gäller tolkningen av parternas överenskommelse. Avtalen tenderar att bli detaljrika och avser reglera hela avtalsförhållandet mellan parterna. Användningen av integrationsklausuler i USA har således en naturlig plats.

I Sverige har utvecklingen av integrationsklausuler inte skett på samma naturliga vis och användningen tycks ske närmast slentrianmässigt.⁵ Detta är naturligtvis besvärande om parterna fäster tillit till klausulernas genomslagskraft endast för att senare upptäcka att de invaggats i en form av falsk trygghet. Att angloamerikansk avtalsteknik används vid upprättande av avtal mellan två, eller flera, svenska parter kan ge upphov till problem. Det råder en tvetydighet vad gäller det exakta genomslag som integrationsklausuler får i svensk avtalsrätt vilket kommer belysas i denna framställning.⁶

1.2 Problemdiskussion

Integrationsklausulernas rättsverkan har tidigare varit föremål för kortare artiklar, uppsatser och avsnitt i doktrin. Det tycks inte finnas något uttömmande svar vad gäller den reella rättsverkan av integrationsklausuler. Ofta stannar författarna vid konstaterandet att det råder delade meningar i frågan.⁷ Dessa konstateranden är enligt min åsikt sällan särskilt matnyttiga. Med hänsyn till omfattningen av användningen i relation till den oklarhet som råder gällande klausulernas rättsverkan är det berättigat att uppmärksamma problematiken.

En fråga som får relevans vid prövningen av en integrationsklausul är huruvida parterna med giltig verkan kan avtala bort allmänna rättsprinciper. Det är knappast otänkbart att endera parten skulle finna något sådant lockande. Vid en fullständig utredning av integrationsklausulens rättsverkan aktualiseras flertalet problemställningar. Det finns all anledning att gå till botten med dessa. Frågor såsom vilken betydelse det har att ena parten är konsument eller en mindre näringsidkare, att klausulerna återfinns i ensidigt utformade standardavtal, att endera parten inte uppmärksammat klausulen eller hur partsbruket inverkar

---

⁵ Se rättens slutsats i AD 2007 nr. 86 som refereras i avsnitt 10.2

⁶ Sjöman ”Integrationsklausuler och dispositiv rätt” JT 2002/2003 s. 935 jfr. Ramberg & Ramberg ”Allmän avtalsrätt” 2010 s. 167

⁷ Festschrift till Jan Ramberg s. 23

på avtalet är alla föremål för diskussion genom uppsatsen. Ett återkommande problem med integrationsklausuler är att de generellt är allmänt hållna och har en bred träffbild. De infogas oftast i slutet av avtalen och används närmast slentrianmässigt.

Ett annat problem är att integrationsklausuler återfinns i många avtal avseende tjänster på internet. Det förekommer att köparna, såväl konsumenter som näringsidkare, innan köpet ställt frågor till exempelvis företagets kundtjänst via mejl, telefon eller chattfunktion. När tjänsten eller varan sedan beställs klickar köparen oftast i en ruta vilken anger att denne godtagit köpevillkoren säljaren ställt upp. Dessa köpevillkor innehåller inte sällan en integrationsklausul. Ett problem kan då uppstå om köparen fått viss information via kundtjänst vilket sedermera inte infogats i avtalet. Kan köparen hävda en tidigare överenskommelse trots att denne klickat i rutan och godkänt köpevillkoren? Vilken inverkan har kommunikationen med kundtjänst på integrationsklausulens rättsverkan?

Integrationsklausuler ställer ofta upp ett skriftlighetskrav för ändringar eller uppsägning av avtalet. I en elektronisk miljö blir det således intressant att utreda vad som kan anses uppfylla detta skriftlighetskrav.

1.3 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utreda vilken rättsverkan integrationsklausuler har i det svenska rättssystemet. Uppsatsen belyser eventuella skillnader i klausulernas rättsverkan beroende på i vilken avtalstyp klausulen återfinns, vilken grad av förhandling som föregått avtalsslutet samt betydelsen av parternas styrkeförhållande. Uppsatsen redogör också kortfattat för integrationsklausuler i det angloamerikanska rättssystemet. Slutligen syftar uppsatsen också till att kortfattat klargöra hur klausulerna används i praktiken.

1.4 Metod

Vid upprättandet av denna uppsats har använts traditionell juridisk metod. Eftersom integrationsklausuler inte har en tydlig lagregling saknas emellertid traditionella rättskällor som lag och förarbeten. En avsaknad av domstolspraxis kan även skönjas vilket säkerligen beror på att tvister i det kommersiella avtalsrättsliga livet ofta avgörs av skiljedomstol. Tyngdpunkten har därför lagts vid juridisk doktrin. För att säkerställa att uppsatsen får såväl bredd som djup har jag eftersträvat att överblicka litteratur från flertalet författare. Detta för

att bilda mig en uppfattning huruvida det finns någon typ av konsensus vad gäller integrationsklausulernas rättsverkan. Eftersom uttrycklig lagstiftning saknas vad gäller integrationsklausuler i svenska förhållanden har jag kortfattat redogjort för internationella principalsamlingar. I möjligaste mån har jag dock begränsat arbetet till svensk rätt. Jag har även studerat några speciella avtalstyper för att redogöra för några vanliga praktiska tillämpningsproblem som integrationsklausulerna medför.

Jag har genomfört en uppsatspraktik vid MAQS Law Firm i Stockholm för att bilda mig en uppfattning om hur integrationsklausuler används i det praktiska avtalslivet. Observationer och erfarenheter därifrån har fått ligga till grund för vissa antaganden i uppsatsen. Jag har även genomfört en kortare enkätundersökning, samt två mejlintervjuer med Sara Ribbeklint på MAQS Law Firm och Erik Sjöman på Vinge, för att skapa en uppfattning om den praktiska användningen av integrationsklausuler.⁸ Denna undersökning har primärt syftat till att ge arbetet en ytterligare dimension samt kort utreda om användningen av klausulerna sker i den omfattning som uttrycks i doktrin. Enkätundersökningen aspirerar således inte på någon vidare vetenskaplig tyngd.

Eftersom integrationsklausuler är en företeelse hämtad från det angloamerikanska rättssystemet har jag sett det nyttigt att även kort undersöka integrationsklausulens i dessa rättssystem. Jag har även kort studerat hur klausulerna tillämpas i ett nordiskt grannland, vilket föranlett en kortare komparativ studie.

1.5 Avgränsningar

Av naturliga skäl överlappar ämnesvalet flertalet andra avtalsrättsliga områden såsom principer för avtalstolkning, ogiltighetsgrunder och partsbruk. Dessa områden avhandlas i den omfattning som ansetts nödvändigt för att uppfylla syftet med uppsatsen. Det har på grund av tids- och utrymmesskäl emellertid inte varit möjligt att uttömmande behandla dessa områden. Ambitionen är således inte att utförligt redogöra för exempelvis avtalsrättsliga principer eller köprättslig lagstiftning. Detsamma gäller angloamerikansk eller nordisk rätt som behandlas närmast i jämförande syfte. Eftersom integrationsklausuler härstammar från det angloamerikanska avtalslivet är det bra att belysa vissa skillnader i tillämpningen. Det angloamerikanska rättssystemet skiljer sig dock väsentligt från det svenska varför någon mer

---

⁸ Sara Ribbeklint är sedan 2006 medlem av Advokatsamfundet och har arbetat på MAQS sedan 2004. En av hennes specialiteter är processrätt och tvistelösning. Erik Sjöman är sedan 2008 partner på Vinge och har varit medlem av Advokatsamfundet sedan 2005. Han har författat flera publicerade artiklar gällande integrationsklausuler.

utförlig komparativ del inte skulle bringa klarhet över vilket rättsverkan klausulerna borde få i Sverige.

Internationella regelverk och principalsamlingar såsom CISG, UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts och PECL kan komma att refereras i uppsatsen. Uppsatsen gör emellertid inget anspråk på att uttömmande redogöra för dessa regelverk.

1.6 Disposition

Först avhandlas själva termen integrationsklausuler varefter följer en redogörelse för de delar som är intimt kopplade med avtalet såsom allmänna avtalsrättsliga principer, avtalets utformning och tolkningsprinciper. Därefter går framställningen över till att kort beröra angloamerikansk och viss nordisk rätt. Efter dessa avsnitt är förhoppningen att läsaren har en god uppfattning om integrationsklausuler och dess kontext.

Därefter avhandlas i några avsnitt hur integrationsklausuler behandlas i det fall parterna inte är ense om tillämpningen. Efter detta leds läsaren in ett avsnitt som behandlar speciella avtalstyper som är nyttiga att känna till, varefter arbetet tar upp integrationsklausuler i relation till svensk och internationell lagstiftning. För att ge uppsatsen en extra dimension följer ett praxisavsnitt som innehåller en redogörelse för hur yrkeskåren ser på integrationsklausuler. Uppsatsen avslutas med en analysdel som även innehåller konkreta lösningsförslag på några av de problem som behandlats genom uppsatsen.

Syftet med denna disposition är att läsaren ska ledas genom uppsatsen och först skapa en grundläggande förståelse för integrationsklausuler och dess kontext för att sedan avhandla mer konkreta problem och sammanhang och avslutningsvis få en praktisk prägel i en strävan att ge läsaren en så komplett bild som möjligt av integrationsklausuler.

2 Integrationsklausuler

För att bättre förstå problematiken kring integrationsklausuler är det lämpligt att inledande redogöra för själva företeelsen. Betydelsen av exempelvis klausulernas formulering och dess funktion är grundläggande för att sedermera förstå komplexiteten av klausulernas tillämpning.

2.1 Integrationsklausulens formulering

Med integrationsklausuler förstås i denna uppsats en klausul med följande, eller till ordalydelsen liknande, innehåll:

”Detta avtal utgör parternas fullständiga överenskommelse och ersätter alla tidigare överenskommelser, såväl muntliga som skriftliga. Avtalet kan endast ändras eller utökas genom skriftligt avtal mellan parterna.”⁹

Klausulen kan givetvis vara formulerad på annat sätt beroende på dess syfte eller författarens stilgrepp. Integrationsklausuler är så kallade ”boilerplate-klausuler” vilket syftar till klausuler som är flitigt använda i avtal och som i regel är standardformulerade och åsyftar till att utesluta sådant som annars kan följa av lagtext.¹⁰ Uttalanden, handlande, utfästelser, åtaganden och andra överenskommelser som föregått avtalet ska genom integrationsklausulen uteslutas.¹¹

”Boilerplate-klausuler” är en viktig del av det kommersiella avtalslivet och kan ibland utgöra i stort hela avtalsinnehållet.¹² Många affärsjurister använder sig idag av olika avtalsmallar vilket stärker betydelsen av ”boilerplate-klausuler”. Det är inte ovanligt att dessa mallar innehåller ett skriftkrav vad gäller tillägg, justeringar eller upphörande av avtalet.¹³ En integrationsklausul kan även utformas än mer extensivt genom att klausulen även utesluter att parterna undertecknat avtalet med någon form av förbehåll som inte kommit till uttryck i det skriftliga dokumentet. Integrationsklausuler är till sin formulering tämligen snarlika i USA

---

⁹ Jfr. exempelvis med Youtube’s ”Användarvillkor” p. 14.1 som lyder; ”Villkoren utgör det fullständiga legala avtalet mellan dig och YouTube och reglerar din användning av Tjänsten. Villkoren ersätter alla tidigare avtal som berör Tjänsten och som ingåtts mellan dig och YouTube.” tillgänglig på <http://www.youtube.com/t/terms> 2013-01-20

¹⁰ <http://lexisweb.co.uk/sub-topics/boilerplate-clauses> 2012-10-27

¹¹ Festskrift till Ramberg s. 19, Sjöman 2008 s. 571, Avtalslagen 2010 7.5 (1) och (2) samt Lehrberg ”Avtalstolkning” 2006 s. 77 f.

¹² Edlund ”Boilerplate på svenska” SvJT 2001 s. 172

¹³ Festskrift till Ramberg s. 19 ff.

och Sverige.¹⁴ Det är emellertid vanligare att de amerikanska klausulerna innehåller en bestämmelse som anger att part inte får överlåta några rättigheter eller skyldigheter som följer av avtalet utan att motparten först godkänt detta.

2.2 Integrationsklausulens syfte och funktion

Integrationsklausuler syftar i regel till att utesluta eventuella överenskommelser som träffats innan avtalets undertecknande.¹⁵ Detta kan vara tidigare avtal som existerat mellan parterna eller sådant som förekommit under avtalsförhandlingarna. Exempelklausulen i ovan avsnitt reglerar även hur ändringar av avtalet får ske. På så vis kan en part inte åberopa en ändring eller uppsägning av avtalet som inte skett på överenskomet vis. Klausulen får då en såväl bakåt- som framåtsyftande funktion. Den primära funktionen med en integrationsklausul är således i regel att skapa förutsebarhet och säkerhet för parterna, även om det är tänkbart att klausulen kan användas på ett otillbörligt sätt. Klausulerna skapar inte bara säkerhet utan underlättar också för parterna att leda i bevis vad som överenskommits.¹⁶ Genom att tillämpa klausulen kan parterna hänvisa till avtalet som den enda giltiga överenskommelsen dem emellan. Det är dock inte säkert att integrationsklausulerna får tilltänkt genomslag. Integrationsklausulernas effekt borde variera beroende flertalet faktorer vilka avhandlas i denna uppsats.¹⁷ Funktionen av integrationsklausuler blir således inte alltid den tilltänkta. Däremot kan klausulerna fungera normgivande genom att parterna rättar sig efter dem. Tillsynes bör de därför ha en viktig funktion i det praktiska affärlivet.

---

¹⁴ <http://www.nd.gov/ndic/lrc/lrcinfo/pr-sample-contract.pdf> 2012-11-02, standardavtal mellan delstaten North Dakota, USA, och entreprenörer, p. 22 "Merger Clause" vilket är ett bra exempel på en amerikansk integrationsklausul

¹⁵ Festskrift till Ramberg s. 18

¹⁶ Gorton "Merger clauses in business contracts" 2008 Festskrift till Heuman s. 182 ff.

¹⁷ Bernitz "Standardavtalsrätt" 2010 s. 70

3 Något om allmänna avtalsrättsliga principer

En allmänt vedertagen avtalsrättslig princip är att avtal skall hållas.¹⁸ Denna princip bör alltid beaktas vid behandling av avtalsrättsliga spörsmål. En annan grundläggande princip som är av betydelse i relation till integrationsklausuler är avtalsfriheten, d.v.s. parternas rätt att själva fritt reglera sina mellanhavanden. Det är av betydelse i främst kommersiella sammanhang att parterna kan utforma avtal efter behov och därefter räkna med att medkontrahenten uppfyller sina avtalsförpliktelser.

Vad parterna avsåg vid avtalsslutet är grundläggande för avtalstolkningen. Den så kallade *partsviljan* ger uttryck för detta. Det är alltså inte endast vad som står skrivet i avtalet som är avgörande för hur avtalet ska tillämpas. Vad parterna åsyftade när de författade avtalet inverkar på hur avtalet ska tolkas. Det är parternas subjektiva avsikter som inverkar på tolkningen av avtalet. I förarbetena till AvtL framgår att en viljeförklarings innehåll avgörs genom ”tolkning av förklaringen, varvid särskild hänsyn naturligtvis bör tagas icke blott till dennas ordalydelse utan till samtliga omständigheter, som kunna vara av betydelse för ett riktigt bedömande av dess innebörd.”¹⁹ Parternas gemensamma vilja vid avtalsslutet är avgörande för hur avtalets innehåll bestäms. Om innehållet fått ett oklart, eller kanske ett direkt felaktigt, uttryck i förhållande till vad parterna åsyftade är det parternas avsikt som utgör avtalsinnehåll framför ordalydelsen.²⁰

3.1 Förutsättningsläran

Om en köpare förutsatt en viss rådighet vid ett köp och detta väsentligt inverkat på dennes beslut att genomföra köpet, och säljaren varit medveten om detta, kan förutsättningsläran aktualiseras i det fall ett rådighetsfel uppdragas.²¹ Det finns inget krav att säljaren insett eller bort inse rådighetsfelet. Ett exempel på rådighetsfel är att köparen förvärvar en restaurang men att det efter köpet visar sig att restaurangverksamhet inte kan bedrivas i lokalen på grund av ett myndighetsbeslut eller lagstiftning. Bristande förutsättningar kan bli gällande såväl innan som efter avlämnandet. Förutsättningsläran kan sägas fungera som ett komplement till avtalslagens ogiltighetsregler och köplagens felregler.²² Köparen kan genom förutsättningsläran frånträda avtalet i det fall oförutsedda eller okända omständigheter

---

¹⁸ Lehrberg 2006 s. 13

¹⁹ NJA II 1915 s. 251

²⁰ Bernitz 2010 s. 78

²¹ Håstad ”Den nya köprätten” 1993 s. 132 ff.

²² Lehrberg 2006 s. 199 ff.

föranleder att en förutsättning för köpet faller. En integrationsklausul som anger att ett avtal reglerar parternas fullständiga överenskommelse utesluter inte möjligheterna att tillämpa förutsättningsläran vilken närmast kan beskrivas som en avtalsrättslig dogm. Det viktiga är att förutsättningslärans tre rekvisit är uppfyllda. Dessa är krav på *väsentlighet*, *synbarhet* och *god tro*.²³ Rekvisiten innebär i korthet att det ska röra sig om en väsentlig förutsättning för köpet, att säljaren insett, eller bort inse, att förutsättningen var väsentlig samt att köparen var omedveten om rådighetsfelet.

Det är tänkbart att en säljare skulle vilja hänvisa till en integrationsklausul som ett uttryck för att någon väsentlig förutsättning inte tagits in i avtalet vilket bort ske om köparen ansåg förutsättningen grundläggande för köpet. Det måhända vara svårt att påvisa att det vore uppenbart oriktigt av säljaren att göra sådan invändning, dock, med ovan anført i åtanke, får förutsättningsläran ändå genomslag trots förekomsten av en integrationsklausul.

3.2 Ekvivalensprincipen

En grundidé inom avtalsrätten är att ett avtal bygger på ett utbyte av prestationer som gynnar samtliga avtalsparter.²⁴ En köpare får exempelvis en vara och en säljare får försäljningslikviden. Detta är givetvis en sanning med modifikation eftersom det exempelvis existerar gåvoavtal där givaren tillsynes inte gagnas av avtalet. Ekvivalensprincipen bygger dock på grundsatsen att det ska finnas en balans (ekvivalens) mellan prestationerna.²⁵ Särskilt vid obalans i konsumentförhållanden finns det skäl att höja på ögonbrynet.²⁶ Vad som kan konstituera obalans är däremot inte en enkel fråga att besvara. Även om konsumenter intar en särskilt skyddsvärd ställning är ekvivalensprincipen inte begränsad till enbart konsumentfall. I rent kommersiella sammanhang mellan näringsidkare torde emellertid principen främst aktualiseras vid långfristiga avtal där förhållandena över tid förändrats på sådant vis att balansen rubbats.²⁷

En integrationsklausul som medför att en obalans skapas kan möjligtvis angripas med tillämpningen av ekvivalensprincipen. Integrationsklausuler tenderar som nämnt att innehålla

---

²³ Lehrberg 2006 s. 199 ff. samt Adlercreutz "Avtalsrätt II" 1996 s. 130 ff. jfr. med uttalande i förarbetena till AvtL 36 § prop. 1975/76:81 s. 13

²⁴ Ramberg & Ramberg 2010 s. 39

²⁵ A.a. s. 39

²⁶ Dotevall "Ekvivalensprincipen och jämkning av långvariga avtal" SvJT 2002 s. 448, jfr. med Ramberg & Ramberg 2010 s. 40 som anför att en bedömning av skäligheten kan göras genom tillämpningen av en "lyckotrappa" där konsumentens vinning ("lycka") av ett köp bör vägleda.

²⁷ Dotevall SvJT 2002 s. 449

ett krav på skriftlighet vilket således reglerar hur förändringar av avtalet ska ske. Vid långfristiga avtal där oförutsedda förändringar uppkommit som medfört en obalans mellan prestationerna finns det dock, med ekvivalensprincipen som grundval, skäl att frångå ordalydelsen av klausulen. Tillämpningen av principen medför dock risker. Om avtalsslutet ligger långt tillbaka i tiden är det möjligt att en prövning av balansen får en rent spekulativ karaktär.²⁸ En ursprunglig obalans föreligger om en avtalspart vid avtalets ingående inte haft möjlighet att påverka avtalsinnehållet i någon större utsträckning. Om en integrationsklausul utesluter dispositiv rätt, eller innebär en friskrivning från ansvar på sådant sätt att avtalssituationen blir mycket ofördelaktig för den underlägsna parten, bör ekvivalensprincipen kunna användas. Vid långfristiga avtal kan det dock vara lämpligare att använda oskälighetsreglerna i generalklausulen i AvtL 36 §.²⁹

En annan risk vid tillämpningen av ekvivalensprincipen är att förutsebarheten, vilken borde högaktas inom avtalsrätten, minskar. Det är därför viktigt att inte små rubbningar som uppkommer på grund av oförutsedda händelser leder till att avtalet jämkas.³⁰ Integrationsklausuler har en bred träffbild men avtalstolkaren bör ha i åtanke att detta kan varit parternas intention samt att små rubbningar i långfristiga avtal kan vara naturliga.

3.3 Lojalitetsprincipen

Mycket kan sägas om lojalitetsprincipen som är en grundläggande princip inom avtalsrätten. Principen innebär i korta drag att avtalsparterna under avtalstiden ska förhålla sig lojala gentemot varandra.³¹ Efter avtalsslutet behöver emellertid den part som fullgjort sina avtalsförpliktelser inte ta någon vidare hänsyn till medkontrahenten.³² Avtalet innebär således att parterna ska hjälpa varandra och inte enbart tillvarata sina egna intressen.³³ Själva begreppet ”lojal” kan uppfattas något abstrakt. Vad innebär det att förhålla sig lojal? Det är inte helt enkelt att definiera begreppet avtalsrättslig men ett sätt att uttrycka

---

²⁸ Dotevall SvJT 2002 s. 450

²⁹ A.a. s. 451

³⁰ A.a. s. 452

³¹ Ramberg & Ramberg 2010 s. 37, Lehrberg ”Avtalsrättens grundelement” 2004 s. 214 och Hedwall ”Tolkning av kommersiella avtal” 2004 s. 197-198

³² Hedwall 2004 s. 213

³³ Ramberg & Ramberg 2010 s. 37

lojalitetsprincipen på är att parterna har en skyldighet att hjälpa varandra i möjligaste mån utan att det sker på bekostnad av dem själva.³⁴

Lojalitetsplikten innebär även en skyldighet att lämna information till motparten.³⁵ Detta manifesteras av upplysningsskyldigheten och klargörandeplikten. Upplysningsskyldigheten innebär att en part ska lämna motparten sådan information som är viktig för att denne på ett korrekt sätt kan värdera situationen. Klargörandeplikten innebär att i detalj förklara vad den avtalade prestationen går ut på. Den som beställer exempelvis städning av ett städbolag har således rätt att veta exakt vad som ingår i tjänsten.³⁶ Det föreligger även en skyldighet att undanröja motpartens felaktiga och befogade föreställningar om avtalsföremålet eller avgörande förhållanden.³⁷ Detta kan låta nog så tydligt och enkelt men ändå vålla problem.

En köpare är generellt intresserad av att få ett lågt pris liksom säljaren önskar högsta möjliga pris. Det torde därför inte föreligga någon skyldighet att förklara att det finns billigare alternativ på marknaden eller att en intressent är den ende spekulanten på ett objekt. Det är inte heller rimligt att en köpare av exempelvis ett antikt föremål på en loppmarknad ska förklara för säljaren att denne begärt ett underpris. Presumtionen bör vara att parterna är rationella och kan värdera avtalsföremålet. Lojalitetsplikten innebär dock att erforderlig information ska lämnas. En säljare som känner till att exempelvis en tavla är en kopia bör informera köparen om detta om köparen tyckts tro, eller haft fog att tro, att tavlan är äkta. Det kan kort nämnas att lojalitetsplikten även inkluderar en förpliktelse att iaktta vederbörlig sekretess och inte röja affärshemligheter för utomstående.

För integrationsklausuler blir lojalitetsplikten relevant eftersom integrationsklausuler kan användas på ett illojalt sätt. Genom att inte informera medkontrahenten att visst innehåll utesluts, att överenskommelse om formkrav för förändringar slutits eller att tidigare avtal blivit obsoleta kan lojalitetsplikten ha överträtts. Eftersom lojalitetsprincipen bör genomsyra avtalsförhandlingarna är det viktigt att parterna beaktar den och noggrant överväger huruvida de fullgjort sina principiella förpliktelser innan en integrationsklausul infogas i avtalet.

---

³⁴ Ramberg & Ramberg 2010 s. 37 vari avtalsförhållandet beskrivs som en trappa där parterna ska hjälpa varandra så högt upp på trappan som möjligt utan att det innebär att en part som hjälper den andre hamnar längre ned på trappsteget än denne gjort innan hjälpåtgärden.

³⁵ Vad gäller den särskilda informationsskyldighet som gäller vid konsumentförhållande se bl.a. Molin "Avtal – Praktisk handbok om hur du skriver avtal och kontrakt" 2002 s. 114

³⁶ Ramberg & Ramberg s. 38

³⁷ A.a. s. 38

4 Avtalets form och innehåll

Vilken rättsverkan en integrationsklausul kan få beror i viss grad på vilken typ av avtal som klausulen påträffas i samt hur avtalet kommit till stånd.³⁸ Det är rimligt att anta att klausulens genomslagskraft kan variera beroende på om avtalsförhandlingarna varit tämligen ingående mellan två näringsidkare och det förekommit exempelvis olika ritningar, prestandaspecifikationer, utkast till avtal, sekretessförbindelser och dylikt. Omständigheterna vid avtalets tillkomst spelar således en betydande roll likväl som förhållandet mellan avtalsparterna. Även omfattningen av avtalets innehåll bör tillmätas betydelse. Ifall avtalet är detaljrikt och reglerar parternas samtliga mellanhavanden inverkar det förmodligen på integrationsklausulens genomslag. I följande avsnitt behandlas bland annat vilken betydelse partsställningen har samt vilken verkan avtalspreliminärer och muntliga överenskommelser kan få.

4.1 Skriftliga avtal

”Avtal är termen för en rättsfigur bestående av två eller flera komponenter, dels en yttre form, avtalets lydelse, uttrycksmedlet, som kan vara muntligt eller skriftligt, dels ett *tänkt innehåll*, ofta inom den avtalsrättsliga litteraturen betecknat som *partsavsikten*, som dock, eftersom parterna är minst två med åtminstone delvis skilda intressen, kan förete variationer, dels slutligen *efterlevnaden*, hur parterna betett och betet sig i anledning av avtalet.” Så beskriver Axel Adlercreutz begreppet ”avtal”.³⁹ Definitionen kanske inte överensstämmer med alla människors föreställning om vad ett avtal är men belyser dock avtalets mångsidighet och komplexitet. Adlercreutz beskrivning visar på avtalets olika dimensioner vilka samtliga är av betydelse för integrationsklausuler. Vid komplicerade avtal är skriftlighet nästintill en nödvändighet för att avtalet ska framstå som tydligt och solitt⁴⁰ Att efterlevnaden av avtalet inverkar på själva avtalsinnehållet är intressant eftersom en integrationsklausul avser utsluta sådant som ej skriftligen tagits med i avtalsdokumentet. Just denna problematik kommer att behandlas utförligare i senare avsnitt.

I de angloamerikanska rättssystemen har det skriftliga avtalet en betydande ställning som särskiljer sig från vårt svenska rättssystem genom att det i angloamerikansk rätt finns ett

---

³⁸ Ramberg & Ramberg 2010 s. 37

³⁹ Festskrift till Ramberg s. 18

⁴⁰ A.a. s. 17

principiellt förbud att anföra bevisning i tillägg till det skriftliga avtalet.⁴¹ Något sådant förbud existerar inte i Sverige men det skriftliga avtalet fyller likväl en mycket viktig funktion. I det skriftliga avtalet har parterna möjlighet att dokumentera vad de kommit överens om varför det skriftliga dokumentet naturligt utgör ett självständigt underlag för avtalstolkningen.⁴² Självklart kan andra tolkningsdata förekomma. Det skriftliga avtalet kan sägas utgöra parternas viljeförklaring, d.v.s. ett uttryck för parternas vilja att exempelvis köpa eller sälja en viss vara.⁴³ Det skriftliga avtalet tjänar flera syften genom att det skapar incitament för parterna att säkra bevisning inför en eventuell tvist och möjliggör för andra personer än dem som förhandlat fram avtalet att ta del av innehållet. Detta är viktigt när exempelvis en styrelse ska godkänna ett avtalsdokument utan att ha varit med vid förhandlingarna.⁴⁴

Det skriftliga avtalet tjänar som nämnts bevis för parternas vilja. Vad parterna subjektivt uppfattat vara avtalets innehåll är emellertid inte med nödvändighet detsamma som vad som objektivt uppfattats. Det *objektiva förklaringsinnehållet* är hur avtalet framträder för en utomstående individ.⁴⁵ Parterna bör därför eftersträva tydliga formuleringar vid avtalsförfattandet så att dessa inte misstolkas av rättstillämparen eller andra som tar del av avtalet.

4.1.1 Avtalad skriftform

Vid mer avancerade avtalsförhandlingar såsom vid förhandlingar om företagsöverlåtelser, distributionsavtal eller komplicerade samarbetsavtal inträffar det ibland att parterna kommer överens om att bundenhet inte ska föreligga förrän dess att villkoren skrivits ned och dokumentet undertecknats av behöriga representanter.⁴⁶ Krav på skriftlighet kan anses frångå den gängse modell som avtalslagen ger uttryck för.⁴⁷ Parterna frångår den enkla formen av anbud och accept och lägger till förutsättningen att detta sker skriftligt för att avtal ska anses kommit till stånd. Syftet med detta är att parterna söker undvika att bli bundna av villkor under förhandlingsrundorna samt att få möjlighet att överblicka det sammanställda avtalet i

---

⁴¹ Ramberg & Ramberg 2010 s. 149

⁴² A.a. s. 149

⁴³ A.a. s. 149

⁴⁴ A.a. s. 149

⁴⁵ A.a. s. 150

⁴⁶ A.a. s. 94

⁴⁷ Bernitz 2010 s. 70

sin helhet. Utanför konsumentområdet kan skriftkravet vara av stor betydelse.⁴⁸ Om parterna har kommit överens om att avtalsvillkor inte är giltiga förrän de sammanställts skriftligen finns det fog att betrakta det skriftliga avtalet som en förutsättning för avtalsbundenhet.⁴⁹ Vid vissa större transaktioner anses det överhuvudtaget inte nödvändigt att parterna avtalar om ett skriftlighetskrav eftersom det följer av handelsbruket och branschpraxis.⁵⁰

Då avtalet rör en större eller komplicerad transaktion är det inte ovanligt att en del villkor förhandlas via e-post. Det skulle mycket väl kunna uppfattas som att parterna uppfyllt kravet på skriftlighet eftersom e-post torde uppfattas som skriftlig kommunikation. En integrationsklausul tjänar då som hjälpmedel för att undantränga eventuella oklarheter huruvida sådan kommunikation kan innebära att avtal träffats med bindande verkan genom att klausulen anger att det sammanställda och slutgiltiga avtalet ersätter alla tidigare överenskommelser.

4.1.2 Kommunikation i en elektronisk miljö

Integrationsklausuler innehåller inte sällan ett skriftlighetskrav. Detta krav är ofta formulerat på sådant sätt att tillägg, justeringar eller uppsägning av avtalet måste ske skriftligen. Numera sker stor del av kommunikationen mellan individer via mejl. Andra elektroniska medier kan också förekomma såsom över sociala medier (exempelvis Facebook och Twitter), chattrum och SMS. Diskussioner kan därmed uppkomma huruvida exempelvis ett mejl kan anses uppfylla kravet på skriftlighet. Eftersom integrationsklausuler i flertalet fall syftar till att säkerställa att ingen ändring sker oavsiktligt eller ogenomtänkt är det relevant att åtminstone övergripande behandla om skriftlighetskravet kan uppfyllas i en elektronisk miljö.

Generellt anses i juridiska sammanhang text vara skrift i den mån texten går att läsa och spara.⁵¹ Vad gäller egenhändig namnteckning ställs inga krav på hur den ska se ut. I civiltransaktioner är kravet på underskrift en möjlighet för en part att stanna till och fundera om denne verkligen vill ingå avtal.⁵² Enligt konsumentkreditlagen (2010:1846) 9 § kan en elektronisk signatur, enligt lagen om kvalificerade elektroniska signaturer (2000:832) 2 §, accepteras som giltig underskrift. Lagstiftaren tycks här fäst vikt vid äkthetskontrollen, d.v.s. att det är rätt person som undertecknar, snarare än den möjligheten till reflektion ett krav på

---

⁴⁸ Festskrift till Jan Ramberg s. 25

⁴⁹ Ramberg & Ramberg s. 94 samt Hedwall 2004 s. 21, se även NJA 1962 s. 276 där HD fann att en överenskommelse över telefon inte ansågs bindande eftersom skriftligt avtal var en förutsättning.

⁵⁰ Ramberg & Ramberg 2010 s. 95

⁵¹ A.a. s. 103, se även UNIDROIT Principles 2004 Art. 1.11

⁵² A.a. s. 105

signatur innebär. Såvitt det kan garanteras att rätt person undertecknar accepterar lagstiftaren elektroniska signaturer. Kommunikation via digitala medier bör inte avvisas endast på den grund att det sker elektroniskt.⁵³ Mot detta kan anföras att kommunikation via e-post vad gäller avtalsbundenhet bör anses preliminär till dess att parterna upprättat ett traditionellt skriftligt avtal.⁵⁴

Lagtexten lämnar således inget svar på frågan huruvida ett mejl kan uppfylla krav på skriftlighet. Det kan därför vara lämpligare att använda sig av en ändamålsinriktad analys där parternas avsikt får avgöra frågan.⁵⁵ Det är då rimligt att ta hänsyn till utformningen av texten och den gängse uppfattningen. Generellt torde exempelvis ett e-postmeddelande anses mer formellt än ett SMS. Eftersom ett e-postmeddelande kan läsas, sparas och skrivas ut torde det uppfylla kravet på skriftlighet. En part som således skickar en förfrågan via e-post och erhåller svar på samma vis bör kunna förlita sig på att skriftlighetskravet är uppfyllt. Vad gäller andra medier bör dock viss försiktighet iaktas vad gäller att tolka dem som skriftliga i legal mening. Skriftlighetskravet bör dock inte upprätthållas strikt då det står klart att parterna avsett kompletterat avtalet via elektronisk kommunikation, må det vara SMS, chatt eller e-post. Har parterna haft denna intention ska de senare inte kunna hänvisa till skriftlighetskravet som integrationsklausulen uppställer för att få ändringen ogiltigförklarad.⁵⁶

4.1.3 Formalism och konsensualism

Två avtalsrättsliga inställningar kan ställas mot varandra varav den ena är *formalism* och den andra är *konsensualism*. En formalistisk syn visar större hänsyn till avtalets form än till partsviljan medan konsensualismen principiellt lägger tyngdpunkten vid partsviljan framför formen.⁵⁷ Formalism innebär att den skriftliga avtalsformen ges försteg framför partsviljan.⁵⁸ I Sverige tar avtalstolkaren avstamp i partsviljan vilket gör att uttryckssättet för denna vilja blir sekundär. Det skriftliga har emellertid en stor praktisk betydelse. Ett rättssystem behöver inte sälla sig till den ena eller andra principen utan kan vara en kombination av bägge.

I kommersiella sammanhang är effektivitet och förutsebarhet något av rättesnören. Det finns därför anledning att skänka avtalet stor betydelse. I angloamerikansk rätt får det

---

⁵³ United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts från 2005 Art. 8 och Art. 9 (2) samt UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce 1996 Art. 6

⁵⁴ Bernitz 2010 s. 70

⁵⁵ Detta lösningsförslag vinner bland annat stöd hos UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce Art. 6.

⁵⁶ Ramberg & Ramberg s. 168

⁵⁷ Festskrift till Jan Ramberg s. 19

⁵⁸ A.a. s. 20

skriftliga avtalet utgöra exklusiv bevisning för att fastställa avtalets innehåll. I Sverige har emellertid muntlig bevisning tillåtits för att uppnå materiell rättvisa.⁵⁹ Utifrån denna inställning kan sägas att Sverige har en något konsensualistisk hållning.

4.2 Partsställningen

I kommersiella förhållanden torde särskild vikt fästas vid parternas styrkeförhållande. Detta har bland annat kommit till uttryck i AvtL 36 § andra st. Vikten av parternas styrkeförhållande sinsemellan avhandlas mer ingående i avsnitt 7.1.1. Det är dock lämpligt att tidigt uppmärksamma betydelsen av parternas ställning under avtalsförhandlingen. Särskilt vikt bör fästas då det rör sig om standardavtal. Hur stor möjligheten motparten har haft att inverka på avtalet är av betydelse för huruvida en integrationsklausul må anses vara skälig eller ej. Konsumenter intar en skyddsvärd ställning gentemot näringsidkare då de generellt saknar samma erfarenheter och medel för att inverka på avtalet. Högre krav kan dock ställas på en näringsidkare att skaffa sig kännedom om innehållet av ett avtal.⁶⁰ Vem som definieras som konsument framgår bland annat av Avtalsvillkorslagen (1994:1512) 2 § och är den som ”handlar huvudsakligen för ändamål som faller utanför näringsverksamhet.”

Parternas inbördes förhållande spelar även en betydande roll för den bevisbörda som åläggs respektive part. Om den ena parten har ett speciellt skyddsintresse bör bevisbördan övergå på motparten.⁶¹

4.3 Avtalspreliminärer

Vid större transaktioner såsom vid företagsförvärv pågår avtalsförhandlingarna i regel under en längre tid. Under förhandlingsperioden kan hända att parterna sluter olika former av avtal som exempelvis sekretessavtal och avsiktsförklaringar.⁶² Förvärvet kan vara föremål för olika typer av förhandlingar som till sin natur kan vara juridiska, kommersiella eller finansiella. Olika utredningar kan förekommit och villkor och garantier utväxlats. När det sedan är dags

---

⁵⁹ Lehrberg 2004 s. 201 ff. Se även NJA 1986 s. 596 vari en konsument köpt ett trähus via en mellanman. Bevisning om avtalets innehåll vid sidan om det skriftliga avtalet tilläts och rätten åsidosatte avtalsinnehåll.

⁶⁰ Ramberg & Ramberg 2010 s. 139

⁶¹ Heuman ”Bevisbörda och beviskrav i tvistemål” 2009 s. 140 f.

⁶² På engelska benämnt ”letter of intent” vilka kan vara av olika karaktär. I Sverige är det oklart vilken rättsverkan en avsiktsförklaring verkligen har.

att fastställa innehållet av det slutgiltiga avtalet kan en eller samtliga parter ha ett intresse av att utesluta avtalspreliminärerna.⁶³ Detta kan göras genom en integrationsklausul.

Vikten av en integrationsklausul kan vara beroende av hur avancerade och långtgående förhandlingar varit. Om parterna förhandlat under en längre tid och det förekommit olika utkast och versioner av avtalet kan det finnas all anledning att låta avtalspreliminärer uteslutas genom en integrationsklausul.⁶⁴ Vid större transaktioner är det vanligt att avtalsförslag skickas mellan juridiska ombud. I den slutgiltiga versionen vill parterna förmodligen att alla villkor tydligt framgår och att sådant som diskuterats men inte tagits med i avtalet utesluts. Det kan även finnas ett intresse hos parterna att avtalet inte förändras över tid.⁶⁵ Rättstillämparen bör därför ur detta perspektiv vara restriktiv vad gäller att låta avtalspreliminärer inverka på avtalstolkningen. Å andra sidan kan det förefalla oskäligt att inte tillmäta avtalspreliminärer någon betydelse.⁶⁶ Det är exempelvis möjligt att parterna är oense om när avtal träffats med bindande verkan. Om parterna redan på förhandlingsstadiet kommer överens om vilket system som ska gälla för avtalsdiskussionerna kan det underlätta förhandlingarna och tydliggöra vid vilken tidpunkt parterna anser sig bundna.⁶⁷

4.4 Muntliga överenskommelser

En viktig utgångspunkt vad gäller muntliga överenskommelser och utfästelser är att dessa normalt anses inneha samma dignitet som skriftliga villkor.⁶⁸ Vad som muntligt avtalats vid förhandlingarna är därför av vikt vid tolkning av det skriftliga avtalet.⁶⁹ Vissa avtal däremot, s.k. *formavtal*, såsom vid köp av fast egendom eller upprättandet av kollektivavtal, måste enligt lag vara skriftliga.

Det skriftliga avtalet har ett naturligt högt bevisvärde. Muntliga avtal är dock som tidigare nämnt lika giltiga som skriftliga. Ett tämligen uppenbart problem med muntliga avtal är att det kan te sig svårt att bevisa vad som de facto avtalats. Det muntliga språket är vanligtvis inte lika exakt som det skriftliga vilket kan orsaka tvister.⁷⁰ Det skriftliga avtalet

---

⁶³ Hedwall 2004 s. 21

⁶⁴ Ramberg & Ramberg 2010 s. 167

⁶⁵ A.a. s. 167

⁶⁶ Ramberg & Ramberg 2010 s. 167

⁶⁷ Hedwall 2004 s. 21

⁶⁸ A.a. s. 24

⁶⁹ Bernitz 2010 s. 79

⁷⁰ Ramberg & Ramberg 2010 s. 139

filler således en viktig funktion. Om en integrationsklausul införs i avtalet kan det tänkas att bevisverkan av det skriftliga avtalet blir än högre. En integrationsklausul är ofta utformad på sådant sätt att den åsyftar ersätta tidigare avtal och utesluta sådant som inte förts in i avtalsdokumentet. Avtalsinnehållet blir då specificerat på ett tydligt sätt. Muntliga överenskommelser blir emellertid inte betydelselösa för den sakens skull.

Ett särskilt problem kan uppstå om parterna muntligen kommit överens om att förändra eller stryka en standardklausul men detta sedermera inte skett. Om en integrationsklausul återfinns i standardavtalet kan detta förstärka bilden av att standardavtalet utgör parternas fulla reglering och att några alterneringar inte varit aktuella. Mot en sådan syn talar det faktum att det inom såväl internationell som svensk rätt fäst vikt vid vad som föregått avtalet och att det skriftliga dokumentet ska vara ett uttryck för den gemensamma partsviljan.⁷¹

4.5 Muntlig integrationsklausul

En kittlande tanke är att parterna kommer överens om en muntlig integrationsklausul. Klausulen skulle mycket väl kunna röra ett såväl skriftligt som muntligt avtal. Sådana klausuler anses i regel giltiga så vitt de ger uttryck för parternas avsikt.⁷² Låt anta att parterna skriver ett avtal och därefter muntligen kommer överens om att tidigare förbindelser ersatts av det nya avtalet samt att tillägg ska göras skriftligen. Har integrationsklausulen mindre verkan än om den skriftligen tillfogats dokumentet? Med största sannolikhet inte. Som nämnts kan det bli svårt att bevisa existensen av sådan klausul men det förtar inte parts rätt att försöka göra den muntliga integrationsklausulen gällande.

4.6 Sidolöpare

En integrationsklausul har i regel som ett av sina främsta syften att utesluta så kallade *sidolöpare*. Sidolöpsfrågan har diskuterats mer eller mindre flitigt under lång tid i Sverige.⁷³ Ur ett affärsjuridiskt perspektiv är frågan dock något yngre. Med sidolöpare förstås ”avtal

---

⁷¹ Letterman ”UNIDROITS’s Rules in Practice – Standard International Contracts and Applicable Rules” 2001 s. 134 ff. se även Ramberg & Ramberg 2010 s. 149 och Festskrift till Jan Ramberg s. 18-19

⁷² Bernitz s. 70

⁷³ Se NJA 1931 s. 313 gällande löfte om gottgörelse utöver ackordlikvid och NJA 1968 s. 303 om försäljningsagents muntliga utfästelser vid sidan om ett skriftligt köpekontrakt. Sidolöpsproblematiken behandlades dock i rättsfallen ur AvtL 33 § perspektiv och pactum turpe-problematiken.

som träffats i anslutning till eller som ändringar av ett redan tidigare ingått avtal och med någon som i och för sig har möjlighet att företräda någon av avtalsparterna.”⁷⁴ Sidelöpare består ofta av muntliga utfästelser. I affärslivet är det inte ovanligt med förtryckta formulär och standardavtal med integrationsklausuler. Syftet med klausulerna är att huvudmannen inte ska bli bunden av för honom okända eller missgynnande villkor. Detta kan ställas mot den risk det innebär för en tredje man som förhandlar med en mellanman eller tar del av ett standardformulär utan att uppmärksamma integrationsklausulen. En mellanman skulle kunna missbruka en kunds godtrohet genom att muntligen lova saker och sedan åberopa en integrationsklausul. I doktrin har anförts att ett sådant missbruk av kundens godtrohet borde kunna bestridas med hjälp av ogiltighetsreglerna i avtalslagen, åtminstone i flagranta fall av missbruk.⁷⁵

Det är inte ovanligt att en del av avtalet av en eller annan anledning medvetet lämnas oreglerat.⁷⁶ Naturligtvis kan det röra sig om ett misstag, parterna kan ha kommit överens om något men glömt föra in det i det skriftliga avtalet. Sådana typer av misstag torde inte medföra att villkoret i sig inte blir en del av avtalet även om en integrationsklausul existerar. Avtalsrättsligt kan rättstillämparen i sådana situationer falla tillbaka på partsavsikten. Om parterna avsåg att villkoret skulle utgöra en del av avtalet bör villkoret anses giltigt. Andra skäl kan dock föreligga för att ett visst villkor inte inkluderats i det skriftliga dokumentet. Att parterna under förhandlingsronderna inte kunnat enas men inte velat fördröja affären kan vara ett sådant skäl.

En annan anledning till att villkor lämnas opreciserade kan vara att parterna inte förmått precisera dem. Låt anta att ett företag håller på att bygga en fabrik och under tiden sluter leverantörsavtal. Då fabriken inte är klar kan det vara svårt att reglera när första leveransen kan ske. Parterna kan då komma överens om vad som ska levereras, hur, till vilken plats, till vilket pris, garantier, riskfördelning och annat men utelämna tidpunkten för leverans. Följande formulering skulle då kunna återfinnas i avtalet: ”Leverans skall ske inom den tid vilken parterna närmare skall komma överens om.”⁷⁷ En integrationsklausul i ett sådant avtal kan tyckas underlig. Integrationsklausulen kan dock ange att tillägg eller förändringar av avtalet ska ske skriftligen och att tidpunkten för leverans då ska nedtecknas när detta är möjligt. Så länge kravet på skriftlighet upprätthålls föreligger inget problem.

---

⁷⁴ <http://www.ne.se/sidelopare> 21 januari 2013

⁷⁵ Adlercreutz ”Avtalsrätt I” 2000 s. 193

⁷⁶ Bernitz 2010 s. 84 ff.

⁷⁷ Hedwall 2004 s. 22

Däremot kan problem uppstå om parterna under förhandlingarna kommit överens om att tidpunkten för leverans kan ske muntligen.

I exemplet med fabriksbygget kanske leverantören angivit att fabriksägarna bara behöver ringa när de är redo att ta emot en första leverans. Låt anta att de ringer och ber om leverans och leverantören meddelar att material är på väg men aldrig levererar. När ägarna vill hävda att leverantören är i dröjsmål invänder leverantören att avtal om tidpunkt för leverans aldrig träffats eftersom de bara haft en muntlig överenskommelse vilket strider mot integrationsklausulen. Hur ska den situationen lösas? Som nämnts finns i vissa situationer krav på formavtal. Detta innebär emellertid inte att muntliga tillägg till formavtalet inte är giltiga.⁷⁸ Det finns även andra tänkbara situationer då krav på skriftlighet föreligger trots att det inte är ett legalt krav. Om det finns en väl vedertagen branschpraxis att avtal ska ingås skriftligen finns det fog att inte tillmäta muntliga överenskommelser full betydelse om de utgör hela avtalet.⁷⁹ Om det däremot existerar ett skriftligt dokument bör muntliga sidoöverenskommelser erkännas. I förevarande fall är leverantören således i dröjsmål.

Huvudprincipen torde vara att muntliga sidoöverenskommelser eller överenskommelser som träffats muntligen efter avtalsslutet har rättsverkan, åtminstone om det skriftliga avtalet i all väsentlighet reglerar avtalsförhållandet. Situationen är dock något tillspetsad genom förekomsten av en integrationsklausul. I doktrin har framhållits att om en integrationsklausul finns med i avtalet finns fog för att även ändringar av avtalet ska ske skriftligen.⁸⁰

---

⁷⁸ Hedwall 2004 s. 25

⁷⁹ NJA 1992 s. 168 vari HD bl.a. anförde att "... det är kutym i branschen att leasingavtal ingås skriftligt och att bindande löften om ingående av sådana avtal också görs i skriftlig form". I målet fanns även andra omständigheter som talade för att giltigt avtal ej träffats.

⁸⁰ Hedwall 2004 s. 26

5 Tolkning av avtalet

Ifall en avtalsrättslig tvist uppkommer vad gäller parternas rättigheter och skyldigheter är det sannolikt att domstolen kommer bestämma avtalsinnehållet efter tolkning.⁸¹ En utförlig redogörelse för hur avtalstolkning bör gå till ryms inte i denna framställning men något bör likväl nämnas om saken. Det är rimligt att tolkningsutrymmet begränsas genom att rättstillämparen ställer krav på att avtalsinnehållet kommer till tydligt uttryck.⁸² Det åligger den part som vill göra ett avtalsvillkor gällande att styrka innehållet av avtalet. Denna princip skulle i praktiken kunna innebära att parterna måste upprätta allt avtalsinnehåll skriftligt. En rättstillämpning med sådan utgångspunkt skulle säkerligen minska tvister vad gäller avtalsinnehållet även om parterna likväl kan tvista om hur viss avtalstext bör tolkas. En integrationsklausul kan i detta sammanhang ses som något överflödigt. Varför avtala om ett skriftkrav om ett sådant redan existerar? Det torde inte önskvärt att ha med onödiga klausuler i ett avtal eftersom det kan skapa osäkerhet. Det är emellertid utifrån allmänna avtalsrättsliga principer inte möjligt att ställa ett strikt krav på skriftlighet. Som bekant är utgångspunkten att muntliga och skriftliga överenskommelser i grunden har samma rättsverkan även om bevisituationen av uppenbara skäl är enklare vad gäller skriftliga avtal.

Tolkningen av avtalet bör ske med utgångspunkt i partsviljan. Det skriftliga avtalet anses i regel ett uttryck för denna vilja. Dispositiv rätt kan inverka på tolkningen av avtalet även om detta bör ske med viss försiktighet.⁸³ Enskilda avtalsklausuler ska ses i avtalets kontext, d.v.s. klausulerna ska ses i sitt sammanhang och tolkas därefter.⁸⁴ Till avtalssituationens kontext tillräknas såväl omständigheter innan avtalsslutet som vidtagna åtgärder och händelser av betydelse.⁸⁵

Vid otydligheter tolkas avtal generellt till fördel för en svagare part. Avtalsvillkorlagen 10 och 11 §§, vilken är tillämplig i konsumentförhållande, är ett exempel på denna hållning. 10 § anger att om innehållet av en klausul är oklar ska klausulen tolkas till konsumentens fördel. Enligt 11 § andra st. får omständigheter som inträffat efter avtalets upprättande inte beaktas om det är till konsumentens nackdel vid en prövning av en klausul enligt AvtL 36 §.

---

⁸¹ Heuman 2009 s. 216 f.

⁸² Heuman 2009 s. 217

⁸³ Ramberg "Allmän Köprätt" 1999 s. 20

⁸⁴ Se bl.a. NJA 1995 s. 586 där HD behandlade den rättsliga betydelsen av ett en avsiktsförklaring (eng. "letter of intent") i ett stödbrev (eng. "letter of comfort")

⁸⁵ Lehrberg 2006 s. 80

5.1 Parternas agerande efter avtalsslutet

Hur avtal ska tillämpas och tolkas kan bli föremål för livlig diskussion. I svensk avtalsrättslära fästs stor vikt vid omständigheterna vid själva avtalsslutet vilket kanske är naturligt.⁸⁶ Avtalet ses som parternas viljeförklaring och därför är det viktigt att utröna vad parterna önskat när de ingick i avtalet. Ett avtal som löper under lång tid kan emellertid förändras. Varaktiga avtal tenderar till att justeras med tiden. Genom passivitet eller eftergift kan en del av innehållet förändras.⁸⁷ Det ska härvid framhållas att det föreligger svårigheter att avgöra huruvida avvikelser från avtalet ska tillerkännas rättsbildande betydelse.⁸⁸ Å ena sidan kan ställas *kulans* vilket är en generös avtalstolkning från ena parten men som inte torde ändra avtalsinnehållet och på andra sidan kan ställas *eftergift* vilket kan innebära att avtalsinnehållet förändras utan att parten önskat detta. Hur avtalet de facto tillämpas är således av betydelse för att avgöra dess innehåll och verkan. En integrationsklausul innehåller i regel ett förbud att göra ändring av avtalet annat än i skriftlig form. Frågan blir om integrationsklausulen får någon verkan i det fall parterna agerat i strid mot avtalet under en längre tid? Generellt kan sägas att parterna i kortfristiga avtal har en bättre möjlighet att överblicka eventuella förändringar än de har i långvariga avtal.⁸⁹ Situationen skulle kunna benämnas som att det förekommit ”glidningar i tillämpningen av ett varaktigt avtal”.⁹⁰ Sådana glidningar skulle kunna bestå i antingen en passivitet från endera parten eller att muntliga medgivande lämnats. Problem uppstår dock om samma part vill återgå till det ursprungliga avtalsinnehållet och åberopar en integrationsklausul medan motparten å sin tur anser att avtalet ändrat karaktär. Detta är ett inte helt okomplicerat problem som exemplifieras här nedan:

Anta att en mjölkleverantör och en ägare till en matbutik kommer överens om att mjölk ska levereras en gång i veckan om 400 liter per leverans. Ett avtal skrivs på fem år och i avtalet införs en integrationsklausul. Efter några månader ringer ägaren till matbutiken och frågar leverantören om det är möjligt att få mjölken levererad två gånger i veckan istället. Leverantören informerar att det inte är något problem och att leveranserna kommer ske med 200 liter åt gången. Efter två år behöver

---

⁸⁶ Adlercreutz II s. 90

⁸⁷ Adlercreutz II s. 90

⁸⁸ Festskrift till Ramberg s. 18

⁸⁹ Lehrberg 2004 s. 196

⁹⁰ Adlercreutz II s. 91

matbutiken köpa nya kylar. Ägaren väljer ut två kylar som rymmer 150 liter per kyl, totalt 300 liter. Efter ytterligare ett år kommer en mjölkleverans med 400 liter. Ägaren blir bestört eftersom all mjölk inte kommer rymmas i dennes kylar och därför bli dålig. Butiksägaren ringer upp leverantören som informerar att på grund av höjda transportkostnader kommer leverans numera ske en gång i veckan i enlighet med vad som skriftligt avtalats. Leverantören hänvisar till integrationsklausulen och meddelar att någon förändring av avtalet inte aktualiserats eftersom det inte skett skriftligen.⁹¹

Ovanstående exempel är ett tydligt typfall på ett avtal som över tid förändrats från vad som skriftligen upprättats. Det kan tyckas att ägaren till matbutiken borde tillsett att en förändring av avtalet skedde skriftligen för att undvika tvister av ovanstående slag.⁹² En förändring behöver emellertid inte vara lika tydlig som i exemplet. Det är till och med tänkbart att det först är leverantören som frågar om det är möjligt att få leverera en mindre volym mjölk per leverans och senare försöker återgå till det ursprungliga avtalet. Utmärkande är att motparten, i det här fallet ägaren till matbutiken, inrättat sig efter att leverans sker två gånger i veckan. Det är av vikt att noggrant utreda hur parternas agerande efter avtalsslutet påverkar det framtida avtalsförhållandet vid förekomsten av en integrationsklausul. Om vi med ovanstående exempel i minnet antar att leverantören börjar leverera mjölk två gånger i veckan, och gör så under en längre tid, utan varken medgivande eller invändning från butiksägaren. Butiksägaren kan då anses ha accepterat en förändring av avtalet genom att denne förhållit sig passiv. Det synes således ostridigt att hur parterna agerat efter avtalsslutet inverkar på bedömningen av avtalsinnehållet oberoende existensen av en integrationsklausul.⁹³

5.2 Utfyllnad

Det är möjligt att avtalet lämnar luckor som måste fyllas i av rättstillämparen. En för denna uppsats relevant fråga är då hur detta ska ske om parterna valt att begränsa mängden tolkningsdata genom en integrationsklausul.⁹⁴ Parterna har då explicit uttryckt att avtalet utgör hela överenskommelsen. Utfyllnad av avtalet skulle emellertid innebära att sådant som

---

⁹¹ Exemplet är inspirerat från ett liknande som förekommer i uppsatsen "Integrationsklausuler" skriven av N. Bäck, C. Joängen, N. Martinsson och T. Svadling vid Göteborgs Universitet VT 2012

⁹² Festskrift till Jan Ramberg s. 19

⁹³ Bernitz 2010 s. 79

⁹⁴ Hedwall 2004 s. 26

inte finns skrivet i avtalet lyfts in. När en förpliktelse, som inte uttömmande reglerats av avtalet, preciseras genom utfyllnad talar man om ”positiv utfyllnad”.⁹⁵ Utfyllnad sker ofta med stöd av lagtext.⁹⁶ Motsatsen till positiv utfyllnad är ”negativ utfyllnad” vilket innebär att rättsföljden blir att visst avtalsinnehåll inte längre kan göras gällande.⁹⁷

Avtalspreliminärer kan få betydelse i sammanhanget eftersom de trots en integrationsklausul kan användas som tolkningsdata.⁹⁸ Domstolen bör fästa särskild vikt vid partsviljan i vilken avtalspreliminärer spelar en betydande roll. Rätten har dock att begränsa sig till vad som får anses vara relevant tolkningsdata. I fall avtalet är ett köpeavtal kan dispositiv reglering ha en utfyllande funktion.⁹⁹ En integrationsklausul skulle för visso kunna tolkas på det vis att parterna avtalat bort dispositiv rätt men även om integrationsklausulen skulle vara ett genuint försök att göra detta är det i praktiken nästintill omöjligt att avtala bort all dispositiv rätt och därigenom skapa ett autonomt avtal.¹⁰⁰

Slutsatsen kan göras att i det fall avtalet lämnar luckor som avtalstolkaren måste fylla kan en integrationsklausul inte sätta snävare gränser för vilken tolkningsdata som får tillmätas relevans än vad som följer av allmänna principer. Inte heller torde en integrationsklausul innebära att någon utfyllnad överhuvudtaget inte kan göras.

5.3 Integrationsklausul i strid med överenskommelse

Det är möjligt att en integrationsklausul tillförs avtalet utan att parterna egentligen önskat det. Integrationsklausuler har en tendens att slentrianmässigt infogas vilket gör det tänkbart att båda parter avsett något annat.¹⁰¹ Kanske ville de endast avtala om ett skriftkrav för framtida tillägg eller så har parternas ombud infört klausulen utan att parterna uppmärksammat det. Det förekommer att parter inte läser de omfattande avtal som deras juridiska ombud författat.¹⁰² Det är då möjligt att rätten *korrigerar* avtalsinnehållet genom att tolka det i direkt motsats till integrationsklausulen d.v.s. att sidolöpare får verkan.¹⁰³ Omständigheterna kring avtalets tillkomst är avgörande vid korrigering av avtalet.

---

⁹⁵ Lehrberg 2006 s. 193

⁹⁶ Håstad 1993 s. 74 ff.

⁹⁷ Lehrberg 2006 s. 194-195

⁹⁸ Hedwall 2004 s. 26

⁹⁹ Ramberg 1999 s. 20

¹⁰⁰ A.a. s. 20 f.

¹⁰¹ AD 2007 nr 86, Festskrift till Jan Ramberg s. 22 ff.

¹⁰² Ramberg & Ramberg 2010 s. 150

¹⁰³ Se exempelvis NJA 1984 s. 280 vari HD fann att informationen som givits en husköpare om en indexklausul ansågs gå före ordalydelsen av klausulen.

6. Andra rättsordningar

6.1 Integrationsklausuler i angloamerikansk rätt

Förbudet mot sidolöpare är en grundregel i det angloamerikanska rättssystemet.¹⁰⁴ Det skriftliga avtalet har således en särpräglad ställning. Den gängse uppfattningen är att avtalet utgör parternas hela överenskommelse och att reglering ska ske ”within the four corners of the contract”.¹⁰⁵ Det är dock inte ovanligt att parterna likväl för in en klausul i avtalet som reglerar att ett tillägg ska ske i skriftlig form samt att avtalet utgör parternas fulla överenskommelse, d.v.s. en integrationsklausul. Eftersom det i angloamerikansk rätt är svårt att frångå det skriftliga dokumentet är ofta avtalen detaljerade och har utförliga formuleringar. Det bör nämnas att amerikansk och engelsk avtalsrätt kan skilja sig. Den amerikanska avtalsrätten bär emellertid stark prägel av det brittiska ”common law-systemet”.¹⁰⁶ Det angloamerikanska rättssystemet kan därför anses tillräckligt homogent för att amerikansk och brittisk rätt inom ramen för detta arbete kan avhandlas gemensamt.

6.1.1 ”The parol evidence rule”

Som nämnts tidigare har det skriftliga avtalet en särpräglad ställning i den angloamerikanska avtalsrätten. Parterna ska fritt kunna reglera sina mellanhavanden.¹⁰⁷ Denna inställning kommer bland annat till uttryck genom ”the parol evidence rule”. Innebörden av ”the parol evidence rule” är enkelt uttryckt att garantera avtalets autonomi genom att motverka viss typ av bevisning.¹⁰⁸ Parterna är genom principen i regel förbjudna att anföra bevisning i tillägg till det skriftliga avtalet. Om avtalet emellertid är otydligt eller ofullständigt har parterna möjlighet att i en händelse av tvist framföra tilläggsbevisning.¹⁰⁹ Sådan tilläggsbevisning kan exempelvis vara vittnesmål om vad som förekommit under avtalsförhandlingarna. Utgångspunkten vid tillämpningen av regeln är således att avtalstexten ska vara avgörande men det finns undantag.¹¹⁰ Generellt kan hävdas att ”the parol evidence rule” förhindrar bevisning som skulle leda till att det skriftliga avtalet ändrades till sin lydelse eller

---

¹⁰⁴ Hedwall 2004 s. 26

¹⁰⁵ Hedwall 2004 s. 26

¹⁰⁶ Cheeseman ”Business Law – The Legal ethical and international environment” 1992 s. 161

¹⁰⁷ Ramberg & Ramberg 2010 s. 29 ff.

¹⁰⁸ A.a. s. 149

¹⁰⁹ A.a. s. 149

¹¹⁰ Adlercreutz II s. 29-30

kompletteras med ytterligare innehåll. Därmed utesluts inte bara muntlig bevisning utan även skriftlig.¹¹¹ Bevisning får dock anföras vad gäller tolkningen av avtalet om ordalydelsen är otydlig och genom sådan bevisning kan preciseras.¹¹² I USA återfinns ”the parol evidence rule” i UCC (först publicerad 1952) § 2-202:¹¹³

(1) Terms with respect to which the confirmatory records of the parties agree or which are otherwise set forth in a record intended by the parties as a final expression of their agreement with respect to such terms as are included therein may not be contradicted by evidence of any prior agreement or of a contemporaneous oral agreement but may be supplemented by evidence of:

(a) course of performance, course of dealing, or usage of trade (Section 1-303); and

(b) consistent additional terms unless the court finds the record to have been intended also as a complete and exclusive statement of the terms of the agreement .

(2) Terms in a record may be explained by evidence of course of performance, course of dealing, or usage of trade without a preliminary determination by the court that the language used is ambiguous.

UCC § 2-202 anger att ett dokument som är ett uttryck för den slutgiltiga partsviljan inte får bestridas genom motbevisning. Däremot anger paragrafen att avtalet får kompletteras för att förtydliga innebörden av ett villkor eller tillvägagångssätt för att uppfylla avtalet. ”The parol evidence rule” blir emellertid endast tillämplig såvitt avtalet är ett uttryck för parternas slutgiltiga vilja och kommit till uttryck genom ett skriftligt dokument. Regeln förhindrar alltså inte bevisning gällande huruvida ett avtal med bindande verkan träffats.

Tillämpningen av ”the parol evidence rule” kan bli aningen svårhanterlig om en part vill göra gällande att den gemensamma partsavsikten aldrig varit att utesluta vissa muntliga tillägg. Grundläggande för tillämpningen av ”the parol evidence rule” är därför huruvida det kan klargöras om avtalet de facto utgör parternas gemensamma och slutgiltiga viljeförklaring. Därför dras en skiljelinje mellan *fullständig* och *partiell integrering*. En fullständig integrering innebär att parterna reglerat alla villkor dem emellan. Om avtalet lämnar vissa frågor obehandlade såsom exempelvis tidpunkt för leverans, pris, volym eller liknande anses

---

¹¹¹ Cheeseman 1992 s. 274

¹¹² Adlercreutz II s. 30

¹¹³ <http://www.law.cornell.edu/ucc/2/article2.htm#s2-202> 2013-01-15

avtalet endast partiellt integrerat vilket följer av Restatement of Contracts (second) § 209 (3) samt § 210 (1) och (2).¹¹⁴ Av Restatement of Contracts (second) § 210 (3) följer:

(3) Whether an agreement is completely or partially integrated is to be determined by the court as a question preliminary to determination of a question of interpretation or to application of the parol evidence rule.

Huruvida ett avtal utgör parternas fulla reglering eller ej ska således avgöras av en domstol i ljuset av ”the parol evidence rule”. Det är när ”the parol evidence rule” ska tillämpas som rätten måste ta ställning till om avtalet är ett uttryck för parternas viljeförklaring och fullständiga reglering. Huruvida avtalet anses fullständigt eller partiellt integrerat får olika följder vilka inte kommer att behandlas närmare i denna uppsats.

6.1.2 Undantag från ”the parol evidence rule”

Som nämnts ovan syftar ”the parol evidence rule” till att förhindra bevisning som innebär tillägg eller förändringar av avtalet. Parterna är emellertid inte förhindrade att frambringa bevisning som åsyftar till att tydliggöra tolkningen av avtalet. En part som vill att avtalet tolkas i viss riktning kan således frambringa bevisning såvitt detta inte åsyftar till att ett visst villkor ska strykas eller ett nytt villkor läggas till.¹¹⁵ Innebörden av ordalydelsen kan således bli föremål för diskussion vilket bland annat följer av Restatement of Contracts § 214. Bevisning är även tillåten huruvida avtalet utgör parternas fulla överenskommelse.

En viktig aspekt är att ”the parol evidence rule” syftar till att utesluta bevisning kring sådant som skett innan avtalsslutet. Detta är värt att betona eftersom ”the parol evidence rule” motsatsvis inte förhindrar part från att föra bevisning om vad som förekommit efter avtalsslutet.

De många undantagen gör att ”the parol evidence rule” kan te sig aningen urholkad. Domarna i ”common law-systemet” anses dock benägna att tolka avtalet efter dess strikta ordalydelse och fästa mindre vikt vid tilläggsbevisning.¹¹⁶

---

¹¹⁴ Restatement of Contracts är en av de viktigaste rättskällorna i USA och citeras frekvent i amerikansk rättspraxis. Restatement of Contracts är ett icke-bindande regelverk men är alltjämt en erkänd rättskälla. Den andra upplagan inleddes 1962 och avslutades av American Law Institute år 1979.

¹¹⁵ Ramberg & Ramberg 2010 s. 149

¹¹⁶ Bernitz 2010 s. 79

6.1.3 ”Merger clause”

I den angloamerikanska avtalsrätten är integrationsklausuler, så kallade ”merger clauses”, en vanlig företeelse.¹¹⁷ Syftet med klausulerna är att så tydligt som möjligt visa att avtalet innehåller parternas fullständiga reglering. Detta får i praktiken betydelsen att ”the parol evidence rule”, vilken behandlats i tidigare avsnitt, ska gälla.¹¹⁸ Användandet av ”merger clauses” i angloamerikanska kommersiella sammanhang måste ses i dess kontext. Klausulerna verkar i en miljö präglad av ”the parol evidence rule”. Eftersom principen kan vara svårtillämplig eller oförutsägbar är integrationsklausuler en naturlig del av avtalen. En integrationsklausul kan även reglera förhållandet efter avtalsslutet vilket ”the parol evidence rule” inte gör. Genom integrationsklausulen kan parterna reglera hur tillägg ska göras. Eftersom ”common law-domarna” tenderar till att strikt hålla sig till avtalstexten får integrationsklausulerna ett starkt genomslag och kan således fungera som ett hinder för part att föra bevisning i annan riktning.

6.2 Avtalsrätten i Finland

Eftersom det i Sverige saknas uttrycklig lagreglering avseende integrationsklausuler och rättspraxis är skral finns det anledning att blicka mot våra nordiska grannar för att se hur dessa löst problematiken. Rättssystemen i Norden liknar varandra varför en jämförelse kan vara lämplig med åtminstone ett av länderna. Den finska avtalsrätten är av särskilt intresse då på grund av sin likartade rättstradition samt att mycket material finns tillgängligt på svenska.

Finlands rättssystem har flera likheter med det svenska. Avtalsrätten regleras i lag om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (13.6.1929/228) som består av 42 paragrafer. Avtalsfriheten är en grundläggande princip och parterna kan därför fritt välja avtalsinnehåll och form.¹¹⁹ Likt det svenska avtalslivet är det finska influerat av angloamerikansk affärskultur. Därför har förekomsten av integrationsklausuler även ökat i Finland. Integrationsklausuler kan i Finland utgöra ett medel för att utesluta dispositiv rätt.¹²⁰ Det saknas emellertid till synes någon betydande rättspraxis vad gäller integrationsklausulers rättsverkan i Finland. Någon speciallagstiftning finns inte heller. Ämnet har emellertid avhandlats i doktrin. Däri har framhållits att förekomsten av en integrationsklausul inte per automatik skulle innebära uteslutandet av branschpraxis eller allmänna avtalsrättsliga

---

¹¹⁷ Adlercreutz II s. 30

¹¹⁸ A.a. II s. 30

¹¹⁹ Wilkman ”Behövs material adverse change – klausuler i finländska avtal?” JFT 2011/6 s. 817

¹²⁰ A.a. s. 160

principer. Istället bör klausulerna tolkas i sitt sammanhang.¹²¹ Integrationsklausuler i finska avtal medför inte heller något hinder att framföra bevisning i ett tvistemål.

6.3 Komparativ studie

Den angloamerikanska avtalsrätten liknar det svenska så till vida att konsumenter anses ha en särpräglad ställning medan näringsidkare som utgångspunkt är jämbördiga parter. Den grundläggande inställningen i bägge systemen är att det råder avtalsfrihet ("freedom of contract").¹²² Det skriftliga avtalet blir därför mycket centralt i såväl svensk som angloamerikansk rätt.¹²³ Det svenska och angloamerikanska rättssystemet kan med vad som tidigare sagt te sig tämligen likformiga. Det finns dock stora skillnader. En tydlig skillnad är "the parol evidence rule" vilket kan ställas i kontrast till den svenska fria bevisföringen och bevisvärderingen. En annan viktig skillnad är att muntliga avtal i det svenska rättssystemet tillmäts lika stor betydelse som skriftliga.¹²⁴ Det amerikanska rättssystemet är präglad av en formalistisk syn varför avtalen blir detaljrika medan den svenska hållningen lutar åt ett konsensualistiskt perspektiv.

Vid en jämförelse med Finland är regleringen vad gäller integrationsklausuler snarlik den som finns i Sverige. Detsamma gäller inställningen i respektive lands doktrin.¹²⁵ Det innebär att domstolarna i såväl Finland som Sverige inte bör vara för formalistiska och endast fokusera på avtalstexten utan även beakta omständigheterna under vilka avtalet tillkommit.

---

¹²¹ Liebkind "Boilerplate-klausuler i Finland" Edilex 2011 s. 158 ff.

¹²² Ramberg & Ramberg 2010 s. 29

¹²³ A.a. s. 149

¹²⁴ Bernitz 2010 s. 79

¹²⁵ Liebkind Edilex 2011 s. 158 ff.

7 I fråga om tvist

7.1 Möjlighet till jämkning

Avtalsfrihet är en förutsättning för ett väl fungerande affärsliv. Däremot är efterlevnaden av avtalen något annat än själva avtalet.¹²⁶ Som väl känt finns det möjlighet att genom bestämmelserna i AvtL 3 kap. jämka eller ogiltigförklara klausuler som förefaller oskäligen eller orimligen beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Jämkning med stöd av AvtL 36 § är således föremål för en in casu-prövning. En avtalsklausul som strider mot en rättsregel som reglerar samma fråga som klausulen kan föranleda jämkning enligt 36 § men även en klausul som är förenlig med rättsregeln kan bestridas.¹²⁷ De paragrafer som närmast får betydelse i förhållande till integrationsklausuler är bestämmelserna i AvtL 33 § och generalklausulen i 36 §. Det är inte möjligt att utförligt behandla den exakta tillämpningen av dessa paragrafer inom ramen för denna uppsats men det är likväl av betydelse att känna till dem och reflektera över dess möjliga inverkan på integrationsklausulens genomslag.

AvtL 33 § anger att en rättshandling som i vanliga fall skulle anses giltig inte får göras gällande om det skulle strida mot god tro och heder och den som åberopar rättshandlingen kan antas vara medveten om detta. Klausulen används dock ytterst sparsamt.¹²⁸ Generalklausulen i AvtL 36 § först st. anger att ett avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst eller senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. 36 § andra st. anger att särskild hänsyn ska fästas vid behovet av skydd för konsumenterna eller andra som intager en underlägsen ställning i avtalsförhållandet.

Båda ovan nämnda paragrafer har en tämligen bred träffbild.¹²⁹ AvtL 36 § möjliggör en prövning avseende ett eller flera avtalsvillkor. Det är således möjligt att isolerat pröva en integrationsklausul.¹³⁰ Även om bestämmelserna i AvtL 36 § andra st. främst tar sikte på konsumentfall kan bestämmelsen få betydelse även i andra sammanhang. 36 § anses vara den allmänt mest användbara möjligheten att anpassa avtalet till förhållanden som inträffat efter

---

¹²⁶ Festskrift till Ramberg s. 18

¹²⁷ Lehrberg 2004 s. 197

¹²⁸ Ramberg & Ramberg s. 75

¹²⁹ A.a. s. 175

¹³⁰ A.a. s. 176-177

avtalsslutet.¹³¹ Eftersom 36 § andra st. är av stor betydelse för möjligheten att jämka en integrationsklausul behandlas parternas styrkeförhållanden i ett separat avsnitt.

Det är svårt att ge ett exakt svar på när 33 och 36 §§ kan tillämpas. Däremot torde kunna konstateras att åberopandet av en integrationsklausul skulle kunna strida mot god tro och heder i det fall klausulen använts av en part för att utesluta sådant som denne är medveten om att motparten tror ingår i avtalet. Illojalitet kan även vara en grund för jämkning enligt 36 §.¹³²

Vid bedömningen huruvida en integrationsklausul ska kunna tillämpas eller ej torde rättstillämparen fästa särskilt vikt vid konsekvensen av att integrationsklausulen medges full genomslagskraft. Skulle en integrationsklausul ges oinskränkt rättsverkan bäddar detta för en allt mer omfattande avtalsreglering där varje liten detalj måste behandlas i det skriftliga avtalet. Detta ställer högre krav på parterna vad gäller avtalsförfattandet och kan säkerligen förlänga förhandlingsprocesserna. Huruvida domstolar bör beakta detta är en annan fråga. En part kan ha en legitim anledning att ta med en integrationsklausul vilket måste respekteras av rättstillämparen. Domstolar bör generellt inta en restriktiv inställning, särskilt i kommersiella sammanhang mellan två näringsidkare, vad gäller att bortse från vad parterna skriftligen kommit överens om.¹³³

En integrationsklausul borde tillsynes anses som mest berättigad när den framförhandlats mellan någorlunda jämbördiga parter och avtalet föregåtts av ingående förhandlingar.¹³⁴ I förarbetena till AvtL 36 § framhålls att det finns skäl att fästa särskild vikt friskrivningsklausuler och skiljeklausuler.¹³⁵ Vid förarbetenas tillkomst var det inte praxis att använda integrationsklausuler i svenska kommersiella avtal men det ligger nära tillhands att analogt använda uttalandena i relation till integrationsklausuler eftersom de används med samma regelmässighet som exempelvis friskrivningsklausuler.

7.2 Betydelsen av partsförhållandet

Andra stycket i generalklausulen fäster vikt vid partsförhållandet. En konsument anses särskilt skyddsvärd men även en svagare näringsidkare hyser skydd av klausulen. Arbetstagare är även de en grupp som borde anses särskilt skyddsvärda. En tillämpning av 36

---

¹³¹ Hellner m.fl. ”Speciell Avtalsrätt II” 2006 s. 63

¹³² Ramberg & Ramberg 2010 s. 181

¹³³ Adlercreutz II s. 30

¹³⁴ Bernitz 2010 s. 70

¹³⁵ Lehrberg 2004 s. 199-200

§ kan ske oberoende av vilka parterna är.¹³⁶ Särskilt vikt fäst vid parternas förhandlingsstyrka vilket innebär att en part som genom exempelvis sin bristande erfarenhet av förhandlingar eller storlek intar underlägsen ställning hyser större skydd. En mindre leverantör vars verksamhet är helt beroende av en större fabrikatör kan anses inta en underlägsen ställning gentemot denne. Om den ena parten står i stark beroendeställning till den andre talar detta för att kravet i 36 § andra stycket är uppfyllt. Det är emellertid inte företagets storlek (omsättning, antal anställda o.s.v.) som avgör om parten intar en underlägsen ställning utan det avgörande bör vara möjligheten att utforma avtalsvillkoren.¹³⁷

För jämkning av integrationsklausuler spelar partsförhållandet en betydande roll. Om en av parterna har liten möjlighet att påverka avtalet finns anledning att jämka en integrationsklausul i det fall parten intagit en underlägsen roll. En part som på grund av sin ställning inte kunnat överblicka avtalsinnehållet, eller förstå konsekvenserna därav, bör kunna få integrationsklausulen jämkad om tillämpningen av klausulen annars medför att viktigt avtalsinnehåll försvinner till men för den underlägsna parten.

7.3 Oskälighet vid avtalets ingående

AvtL 36 § har som bekant en bred träffbild och staplar inte upp rekvisit som rätten har att förhålla sig till. Avtal kan enligt paragrafens bestämmelse vara oskäligen även om parterna frivilligt ingått avtalen.¹³⁸ Den i uppsatsen tidigare nämnda ekvivalensprincipen, d.v.s. att det ska finnas jämvikt mellan prestationerna, är en viktig princip vid tillämpningen av AvtL 36 §. Enligt motiven till AvtL 36 § ska rätten fästa vikt vid hela avtalet vid tillämpningen av generalklausulen.¹³⁹ Det är emellertid inte oskäligt att vid avtalsförhandlingar använda sig av ett fördelaktigt läge för att exempelvis förhandla fram ett bra pris.¹⁴⁰ Det som dock inte är tillåtet är ett överutnyttjande där ekvivalensprincipen rubbas. För att bedöma en oskälighet utifrån vad som är ett överutnyttjande måste en jämförelse med lagbestämmelser och handelsbruk göras.¹⁴¹ Med tidigare anfört i åtanke är det inte oskäligt att en part använder en integrationsklausul för att ta neutralisera ofördelaktiga avtalspreliminärer som denne inte

---

¹³⁶ Ramberg & Ramberg 2010 s. 177

¹³⁷ A.a. s. 178 se även NJA 1989 s. 346 och NJA 2009 s. 408 som båda behandlar tolkning av försäkringsvillkor och där rätten tillämpat AvtL 36 §.

¹³⁸ A.a. s. 176

¹³⁹ Prop. 1975/76:81 s. 1 och SOU 1974:83

¹⁴⁰ Ramberg & Ramberg 2010 s. 179

¹⁴¹ Se exempelvis NJA 2000 s. 462 där lagtext fick vara vägledande för skälighetsbedömningen

önskar vara del av det slutgiltiga avtalet. Att förhandlingstekniskt utesluta visst innehåll torde inte vara oskäligt i sig.

Vad integrationsklausuler anbelangar är oskälighetsgrunden vid avtalets ingående närmast bestämmelserna i AvtL 30 § om svek och 33 § förfarande i strid mot god tro och heder. Om en part agerat dolöst genom att medvetet lämna oriktiga eller avsiktligt vilseledande uppgifter är detta grund för ogiltighet enligt 30 §. Det ska då röra sig om felaktiga faktauppgifter och inte uppgifter som handlar om tycke och smak.¹⁴² Det krävs även ett samband, så kallat ”orsakssamband”, mellan de felaktiga uppgifterna och avtalets ingående. Det ska objektivt kunna antas att de felaktiga uppgifterna legat till grund för den vilseledda partens rättshandling.¹⁴³ Att således använda en integrationsklausul genom att utesluta uppgifter som man givit motparten intrycket av är inkluderade i avtalet kan föranleda tillämpning av 30 §.

Svek kan även uppstå genom förtigande av uppgifter som är viktiga för medkontrahenten. Exakt vilken upplysningsplikt en part har är dock långt från glasklart.¹⁴⁴ Det torde inte annat än i extremfall anses svikligt att förtiga exakt vilka tidigare överenskommelser som utesluts genom en integrationsklausul. Om klausulen anger att den ersätter ”alla tidigare utfästelser, åtaganden och överenskommelser” och motparten uppmärksammat detta torde det räcka. Emellertid kan utgången bli annorlunda om parten försäkrar medkontrahenten om att en viss muntlig utfästelse utgör del av avtalet och senare hävdar motsatsen med stöd av integrationsklausulen. Möjligtvis är det i strid med AvtL 33 § att åberopa en integrationsklausul som man är medveten om att en svagare motpart inte observerat utan ingått avtal i tron att en muntlig utfästelse eller tidigare avtal var gällande.

7.4 Fri bevisföring och bevisvärdering

En fråga som aktualiseras gällande integrationsklausul är huruvida grundläggande processuella principer såsom fri bevisföring och fri bevisvärdering kan avtalas bort. Vad gäller avtalstvister är dessa civilrättsliga och det åligger således parterna att framföra den bevisning de vill åberopa i målet. Domstolen kan ej ex officio inhämta bevisning. Av RB 35

---

¹⁴² Ramberg & Ramberg 2010 s. 73

¹⁴³ För vägledning se exempelvis NJA 1991 s. 808 vari HD fastställde att uppgifter som lämnats innan parterna ingått i verkliga avtalsförhandlingar fick anses ha lämnats upplysningsvis.

¹⁴⁴ Ramberg & Ramberg 2010 s. 74

kap. 1 § följer att domstolen ska avgöra vad som är bevisat genom att pröva allt som framkommit i målet.¹⁴⁵

Utgångspunkten i svensk rätt är att om problem uppstår vad gäller tolkningen av ett avtal behöver rätten inte begränsa sig endast till avtalets ordalag utan kan istället försöka utröna vad parterna avsåg när de ingick avtalet.¹⁴⁶ Det är således inte möjligt för parterna att avtala bort huruvida domstolen ska fästa vikt vid viss bevisning genom att åberopa en integrationsklausul. Klausulen förhindrar därför inte någon part från att föra fram bevisning som ligger utanför det skriftliga avtalet.¹⁴⁷ Sådan bevisning kan exempelvis ge stöd åt en viss tolkning eller bringa klarhet i partsviljan. Denna inställning vinner också stöd i doktrin.¹⁴⁸ För att ställa saken på sin spets kan det sägas att två fundamentala rättsliga principer här kolliderar. Å ena sidan finns avtalsfriheten och å andra sidan rätten om fri bevisföring.

Domstolen bör låta all relevant tolkningsdata som parterna presenterat ligga till grund för bedömning av vad som utgör avtalets innehåll. Höga beviskrav riktas i regel mot den bevisskyldige.¹⁴⁹ En integrationsklausul skulle med detta som utgångspunkt innebära att ribban höjs ytterligare för den som påstår att parterna avtalat om annat än vad som förekommer i det skriftliga avtalet. Mot detta ska ställas att om ett högt beviskrav riktas mot ena parten försvårar det för denna att fullgöra bevisbördan vilket kan vara skäl för domstolen att bortse från klausulen.¹⁵⁰ Hur domstolen resonerar i denna fråga kan i sin tur vara avgörande för utgången av tvistemålet eftersom fördelningen av bevisbördan kan bli viktigare än själva bevisningen.¹⁵¹ Den part som åberopar en integrationsklausul borde i regel ha en stark utgångspunkt med hänsyn till bevisbörda och beviskrav.¹⁵² En integrationsklausul kan därmed tjäna sitt syfte även om motparten inte begränsas i sin rätt att föra fram bevisning.

Något kort skulle även kunna nämnas om hur en domstol bör väga bevisning som stödjer en tolkning som frångår vad som skriftligen avtalats. Att förebygga tvister borde anses som mycket angeläget.¹⁵³ Integrationsklausuler är ofta infogade i avtal för att skapa förutsebarhet och tydliggöra vad som överenskommits. Åtminstone är detta en rimlig teoretisk utgångspunkt. Domstolen bör beakta att parterna önskat skapa förutsebarhet.¹⁵⁴ Det

---

¹⁴⁵ Se NJA 1998 s. 225

¹⁴⁶ Bernitz 2010 s. 71

¹⁴⁷ A.a. s. 71

¹⁴⁸ A.a. s. 79

¹⁴⁹ Heuman 2009 s. 33

¹⁵⁰ A.a. s. 63

¹⁵¹ A.a. s. 33

¹⁵² A.a. s. 54 f.

¹⁵³ A.a. s. 55

¹⁵⁴ A.a. s. 171

är möjligt att andra personer än de som deltagit i själva avtalsförhandlingarna agerar utefter avtalets innehåll.¹⁵⁵ En leverantör eller långgivare kan mycket väl ha som förutsättning att köparen eller gäldenären slutit avtal med exempelvis andra leverantörer eller kreditbolag. I kommersiella sammanhang kan därför hävdas att det finns ett allmänt intresse av att skapa förutsebarhet i fråga om avtalsinnehållet.¹⁵⁶

En part som vill göra gällande att avtal träffats om vissa frågor har oftast möjligheten att se till att avtalet dokumenteras skriftligt. Därmed borde det finnas möjlighet för parten att tidigt säkerställa bevisning¹⁵⁷. Vid avtal som gäller transaktioner av större värde eller ensidiga rättshandlingar finns goda grunder för domstolen att kräva att bevissäkring sker i tillförlitliga former och att avtalet dokumenteras skriftligen.¹⁵⁸ Vedertagna principer vid tvistemål skulle således kunna göra integrationsklausuler vid större transaktioner obsoleta. Det räcker således inte vid affärer av betydande storlek att en part hävdar att något avtalats muntligen.¹⁵⁹ Kravet på starkare bevisning bör emellertid inte ställas högre än vad ett skriftligt avtal hade bidragit med.¹⁶⁰ Vad som nu sagts innebär att en part som vill göra åberopa en sidolöpare bör frambringa bevisning skänker samma tyngd som om villkoret förts in i skriftligen i avtalet. En integrationsklausul torde inte förändra detta även om det i klausulen anges att tillägg ska ske skriftligen.

Det är möjligt för avtalsparterna att själva avtala hur bevisbördan mellan dem ska fördelas samt hur beviskravet ska regleras.¹⁶¹ En integrationsklausul som anger att tillägg eller förändringar till avtalet ska ske skriftligen skulle möjligen kunna tolkas på sådant vis att parterna reglerat beviskravet. I praxis har emellertid framförts den hållning att en avtalsreglering av bevisbördan normalt bör utformas på ett klart och specifikt sett.¹⁶² Det är dock inte möjligt att avtala att en part åläggs en bevisbörda som enligt lag rätteligen faller på den andre parten. Enligt exempelvis EG-direktiv 93/13/EEC artikel 3.2. bär en näringsidkare i konsumentförhållande bevisbördan för att ett villkor varit föremål för förhandling. Av detta kan slutsatsen dras att det föreligger en presumtion att en avtalsklausul blir överksam i det fall bevisbördan åläggs en konsument och detta strider mot praxis, lag eller allmänna principer.¹⁶³

---

¹⁵⁵ Ramberg & Ramberg 2010 s. 149

¹⁵⁶ A.a. s. 149

¹⁵⁷ Heuman 2009 s. 55

¹⁵⁸ A.a. s. 77 f.

¹⁵⁹ RH 1982:20

¹⁶⁰ Heuman 2009 s. 78

¹⁶¹ A.a. s. 56

¹⁶² A.a. s. 57

¹⁶³ A.a. s. 57

8 Några säregna avtalsformer

8.1 Franchiseavtal

Franchiseavtal är speciella på det sätt att de generellt ingås mellan två näringsidkare men där styrkeförhållandet är sådant att franchisetagaren oftast är svagare än franchisegivaren. Franchisegivaren intar rollen som säljare av ett koncept där franchisetagaren får tillgång till varumärket, produkter och material. Franchisetagaren kan genom franchiseavtalet få organisatoriska fördelar (såsom löneadministration, bokföring och inventering) och ta del av franchisegivarens internutbildningar, sortiment, hjälp med lokal, inredning och miljöcertifieringar. Grundinvesteringen är i regel förhållandevis låg men franchisetagaren ska sedan löpande betala avgifter och andel i vinst till franchisegivaren. Franchisegivaren behåller emellertid flera rättigheter och kan exempelvis förbehålla sig rätten att ingå leverantörsavtal för franchisetagarens räkning, bestämma sortiment samt välja kassasystem. De flesta franchiseavtal är detaljerade och innehåller en integrationsklausul. Till dem bifogas ofta handböcker eller annan konceptdokumentation där franchisegivaren lämnar detaljerad information över hur verksamheten ska drivas.¹⁶⁴

Låt anta att franchiseavtalet föregåtts av kortare förhandlingar i vilka franchisegivaren försäkrat franchisetagaren att denne ska få välja visst antal produkter själv. I avtalet skrivs emellertid detta inte in utan istället framgår av avtalstexten att franchisegivaren äger rätt att bestämma hela sortimentet. Franchisegivaren levererar dyra produkter som dessutom är sämre än andra billigare alternativ på marknaden. Då franchisetagaren önskar bestämma viss del av sortimentet själv i enlighet med vad som sagts under avtalsförhandlingarna avslår franchisegivaren denna förfrågan med hänvisning till det skriftliga kontraktet och integrationsklausulen.

I detta förhållande är det nära till hands att tillämpa bestämmelserna i generalklausulen i AvtL 36 §.¹⁶⁵ Det borde även finnas stöd för att helt bortse från klausulen och istället avgöra huruvida franchisetagaren är berättigad att själv bestämma viss del av sortimentet genom tillämpningen av allmänna avtalsrättsliga principer.¹⁶⁶

---

¹⁶⁴ <http://www.saglaw.se/franchiseavtal/tolkning.htm>, 2013-01-22, Se de exempelavtal som advokatbyrån Sagnell & Co. tillhandahåller via sin hemsida särskilt p. 21 ”Tolkningsdata m.m.” Se även www.franchisegroup.se som tillhandahåller mycket matnyttig information om franchising.

¹⁶⁵ Hellner m.fl. 2006 s. 63 ff.

¹⁶⁶ Se bland annat utfallet i det uppmärksammade målet AD 2007 nr. 86 som behandlas mer utförligt i praxisavsnittet.

8.2 Standardavtal

Ett område av särskilt intresse vad gäller integrationsklausulers rättsverkan är standardavtal. Det är inte ovanligt att integrationsklausuler återfinns i olika typer av standardavtal. Klausulerna kan innehålla bestämmelser om skriftlighetskrav som en förutsättning för att tillföra eller på annat sätt förändra det befintliga avtalet.¹⁶⁷ Det finns emellertid vissa risker och problem med standardiserade klausuler som inte varit föremål för någon förhandling. Först är det dock kanske lämpligt att försöka ringa in vad ett standardavtal är.

Termen är inte definitiv och kan säkerligen förändras. Gemensamt för standardavtal bör vara att de innehåller olika uppsättningar av bestämmelser som en part, eller flera aktörer inom en viss bransch, använder i sin näringsverksamhet.¹⁶⁸ Avtalen kan benämnas på olika sätt såsom exempelvis ”försäljningsvillkor”, ”ordererkännande”, ”allmänna villkor” eller liknande. Standardavtalen syftar till att i stora drag utgöra ett fullständigt avtal som inte är föremål för någon individuell förhandling. Med standardavtal torde även förstås sådant avtalsinnehåll som är förberett i förväg, som inte varit föremål för förhandling och som används vid upprepande tillfällen av en part.¹⁶⁹

Att en av parterna inte tagit del eller förstått integrationsklausulens verkan kan vara nog besvärande vid klausulens tillämpning. Än mer problematiskt blir det om klausulen överhuvudtaget inte omfattas av någon partsavsikt.¹⁷⁰ Standardavtal är vanligt förekommande och det är inte otänkbart att parterna väljer ett standardavtal utan att närmare tagit del av innehållet. Det gäller då att avgöra i vilken grad parterna blir bundna av integrationsklausulen. Ett grundläggande problem med att en part, eller samtliga parter, inte läser standardavtalet är att avtalsinnehållet då inte med säkerhet ger uttryck för den gemensamma viljan och därmed uppstår svårigheter att definiera innehållet i avtalet vid en eventuell tvist.¹⁷¹ En standardiserad inskränkning ger allt som oftast fog för avtalstolkaren att vara på sin vakt.¹⁷² Den grundläggande modellen för uppkomsten av ett avtal är som bekant två samstämmiga viljeförklaringar.

Standardavtal är till sin natur statiska. I ett standardavtal kan viljeförklaringen i mångt och mycket tyckas ensidig, särskilt i fråga om avtal som riktar sig mot konsument, men detta är en sanning med modifikation. I vissa standardavtal, såsom AB04, har

---

¹⁶⁷ Ramberg & Ramberg 2010 s. 138

¹⁶⁸ Göranson ”Kolliderande standardavtal” 1988 s. 15

¹⁶⁹ Letterman 2001 s. 135

¹⁷⁰ Ramberg & Ramberg 2010 s. 139 se även NJA II 1915 s. 165 gällande anbud och accept i formalavtal

¹⁷¹ A.a. s. 139 och Bernitz 2010 s. 84

¹⁷² Ramberg 1999 s. 37

branschorganisationer för bägge sidor verkat vid tillkomsten av villkoren varför bägge sidors intresse torde finnas med.

Problematiken med ensidigt formulerade standardavtal vari en integrationsklausul existerar är mångsidig. Integrationsklausulen anger att avtalet utgör parternas fulla överenskommelse och ersätter tidigare avtal. Om medkontrahenten anser att vissa sidolöpare likväl är giltiga när denne undertecknar avtalet kan anses att accepten avviker från anbudet och därmed är oren. En oren accept innebär att avtal inte träffats såvitt inte ett nytt anbud möts av en ren accept, uttryckligt eller konkludent, vilket följer utav AvtL 6 §.¹⁷³ Om parterna inte är överens efter nytt anbud föreligger dissens. Det förefaller dock inte önskvärt att anse att avtal inte kommit till stånd för att endera parten anser ytterligare något villkor, som inte tagits med i det skriftliga dokumentet, vara giltigt. I sådana fall kan det vara hjälpsamt att bryta ned standardavtalet i sina beståndsdelar, d.v.s. se varje klausul för sig. I doktrin kallas detta tankemönster för *klausulupplösning*.¹⁷⁴

Att skärskåda varje klausul i ett standardavtal tycks vara en mer modern lösningsmetod än en komplicerad bedömning vad gäller oren accept. Att bryta sig loss från den gängse modellen för avtalslut är inte helt lätt. För att konstatera att ett avtal föreligger även i det fall då parterna inte avlämnat helt överensstämmande viljeförklaringar krävs någon form av katalysator. Det bör finnas en tidpunkt som kan pekas ut som startpunkten för avtalsförhållandet. En något pragmatisk lösning skulle kunna vara att laborera med konkludenta viljeförklaringar, d.v.s. att parterna inte exakt avlämnat samstämmiga viljeförklaringar men genom sitt handlade ändå får anses kommit fram till en överenskommelse. Det konkludenta handlandet kan vara ren passivitet men även realhandlande.¹⁷⁵ En integrationsklausul i ett ensidigt utformat standardavtal bör således kunna tolkas separat. Ur detta synsätt kan det vara svårt att se någon vidare framgång för den part, särskilt näringsidkare i ett konsumentförhållande, som önskar återropa en integrationsklausul. Det är inte heller önskvärt att anse att ett avtal ej träffats med bindande verkan på grund av att en part undertecknat ett standardavtal utan att integrationsklausulen varit en del av partsviljan.

Det är dock på intet sätt självklart att en integrationsklausul i ett standardavtal för den skull inte ska tillmätas någon relevans. En klausul som återfinns i ett standardavtal vars innebörd och formulering parterna noggrant läst igenom och begrundat torde få samma

---

¹⁷³ Göranson 1988 s. 16

¹⁷⁴ A.a. s. 16

¹⁷⁵ A.a. s. 24

rättsverkan som vilken klausul som helst som specialskrivits för en enskild transaktion.¹⁷⁶

En vedertagen princip är att individuellt framförhandlade avtalsvillkor i ett standardavtal vinner företräde framför allmänna villkor. Devisen ”skrivet framför tryckt” är passande i sammanhanget.¹⁷⁷ En integrationsklausul i ett förtryckt avtal som anger att avtalet ersätter alla tidigare överenskommelser torde därför inte per automatik utesluta andra skriftliga överenskommelser som förhandlats fram innan dess att standardavtalet undertecknades. Det förefaller rimligt att villkor som nedtecknas vid sidan av avtalet är av extra betydelse för parterna eftersom de aktivt förhandlats fram och därmed borde vinna företräde framför en integrationsklausul. Principen ”muntligt före tryckt” ger vid handen att även muntligt avtalade villkor ska ges företräde framför allmänna sådana.¹⁷⁸ Ett standardavtal ger till sin natur i regel ett relativt vagt intryck av partsviljan varför exempelvis skyddsklausuler torde ges en tämligen ringa betydelse.¹⁷⁹

Det går att dra en skiljelinje mellan villkor som aktivt förhandlats och sådana som slentrianmässigt tagits med.¹⁸⁰

8.2.1 Standardavtal på internet

Att parter inte läser avtalstexten är långt från en omöjlighet utan snarare högst tänkbart i vissa sammanhang. Vid köp via internet finns gott om exempel på ensidigt upprättade standardvillkor som köparen godtar genom ett enkelt klick (s.k. ”click-wraps”).¹⁸¹ Den typen av avtal kan mycket väl vara flera sidor långt och skriven i liten textstorlek. Köparen kan dock innan köpet skickat frågor via e-mejl eller ringt kundservice och där erhållit information som avviker från standardvillkoren. En click-wrap innehåller inte sällan en integrationsklausul.¹⁸² Den relevanta frågan i sammanhanget är huruvida utfästelser via e-mejl eller telefon som föregått köpet ska ses som en del av avtalet trots integrationsklausulen. Det är tänkbart att vissa mellanmansrättsliga frågor aktualiseras vilket inte kommer att behandlas här. Utgångspunkten är emellertid att ett ombud enligt AvtL 10 § andra st. har fullmakt. Vid förekomsten av en click-wrap, och särskilt då köparen är konsument, finns det

---

¹⁷⁶ Ramberg & Ramberg 2010 s. 139

¹⁷⁷ Bernitz 2010 s. 85 f.

¹⁷⁸ A.a. s. 86

¹⁷⁹ Göranson 1988 s. 146

¹⁸⁰ Letterman 2001 s. 139

¹⁸¹ Ramberg & Ramberg 2010 s. 150

¹⁸² Se exempelvis Spotifys användaravtal p. 16 ”Entire agreement” <http://www.spotify.com/se/legal/end-user-agreement/> 2012-10-02 eller Viaplays allmänna villkor under rubriken ”fullständigt avtal” på <http://viaplay.se/viaplay/legal> 2012-10-02

all anledning att låta andra faktorer än endast texten i det skriftliga avtalet få relevans för avtalstolkningen.¹⁸³ Det är inte långsökta att kundens uppmärksamhet i annat fall skulle kunna komma att missbrukas genom att avtalet får ett annat innehåll än det kunden trots när denne kommunicerade med en säljare eller annan mellanman.¹⁸⁴ Sådan information som kunden fått före köpet får således anses som del av köpeavtalet.

8.2.2 Kolliderande avtal

Ett avtal får inte strida mot indispositiv lagstiftning eller vara oskäligt. Detta är emellertid inte de enda tillfällen då ett avtals innehåll kan komma att ogiltigförklaras. Som tidigare nämnt är det vanligt att exempelvis säljare använder sig av standardiserade ordersedlar eller slutsedelsblanketter med förtryckta köpevillkor till vilket införts en integrationsklausul. Syftet är att säljaren försöker skydda sig från att villkor som denne inte godkänt letar sig in i avtalet. För större företag som har ett stort antal kunder är det omöjligt att förhandla köpevillkor med samtliga.

En tänkbar problematisk situation är då flera standardavtal tecknats samtidigt och en integrationsklausul återfinns i ett eller flera av avtalen. Det är inte ovanligt att en part i sina standardvillkor utesluter annan parts allmänna villkor.¹⁸⁵ Om integrationsklausulen då anger att det ena avtalet utgör parternas fullständiga reglering kolliderar avtalen med varandra (i England kallas detta ”the battle of the forms”).

En logisk utgångspunkt är den att klausulerna måste betraktas var för sig och i sitt eget sammanhang.¹⁸⁶ När man skärskådar ett standardavtal i dess beståndsdelar kan klausulupplösning användas. Om parterna åberopar två olika standardavtal som genom integrationsklausuler strider mot varandra kanske rättstillämparen blir något villrådig för det fall att parterna redan har gjort prestationer.¹⁸⁷ När det föreligger dissens måste rättstillämparen söka avgöra innehållet av avtalet. Förutsebarhet är som känt ett honnorsord inom avtalsrätten vilket rättstillämparen måste ha i åtanke. Ett lösningsförslag är att den sist avsånda villkorsuppsättningen, om den mottagits utan invändning, får företräde, så kallad ”last shot”-modellen.¹⁸⁸ Ett annat lösningsförslag är att integrationsklausulen/-erna

---

¹⁸³ Ramberg & Ramberg 2010 s. 150

¹⁸⁴ Adlercreutz I s. 192

¹⁸⁵ Göransson 1988 s. 17

¹⁸⁶ A.a. s. 16

¹⁸⁷ A.a. s. 25, se även Ramberg & Ramberg 2010 s. 132 ff.

¹⁸⁸ Göranson 1988 s. 111

lämnas utan avseende och att standardavtal därefter tolkas mot varandra.¹⁸⁹ Frågan är delikat och rättstillämparen bör därför inte fatta lättvindiga beslut. Rättstillämparens synsätt bör vara att parternas önskemål i högsta möjliga utsträckning bereds företräde. Försiktigt kan det dock hävdas att det inte skulle strida mot rådande rättspraxis att antingen bortse från integrationsklausulerna alternativt tillämpa ”last-shot”-modellen.¹⁹⁰ Någon entydig lösning på problematiken att en integrationsklausul utesluter parallella avtal eller att rentav två integrationsklausuler ställs mot varandra tycks inte finnas. Ett alternativ skulle vara att, i den mån det är möjligt, låta handelsbruk avgöra hur avtalen bör tolkas.¹⁹¹

8.3 Kollektivavtal

Av MBL 27 § följer att arbetstagare och arbetsgivare som är bundna av kollektivavtal inte med giltig verkan kan träffa överenskommelse som strider mot kollektivavtalet. Det är således inte möjligt att avtala bort kollektivavtalet genom att exempelvis föra in en integrationsklausul som anger att ett annat avtal utgör parternas fullständiga överenskommelse. Skulle således ett kollektivavtal kollidera med ett annat avtal ska kollektivavtalet i enlighet med MBL 27 § beredas företräde. Ett avtal som träffas i strid med MBL 27 § är en nullitet.¹⁹² Kollektivavtal ska enligt lag upprättas skriftligen varför en hypotetisk integrationsklausul med skriftkrav i ett kollektivavtal är överflödigt.

Om överträdelsen av kollektivavtalet är till fördel för arbetstagaren kan utgången bli annorlunda såvitt det inte gäller normallöneavtal varpå även ett för arbetstagaren fördelaktigt avtal blir ogiltigt. En integrationsklausul som innebär uteslutandet av ett kollektivavtal kan således anses giltig såvitt det inte innebär en försämring för arbetstagaren vid sidan om nyss nämnda undantag. I praktiken torde detta dock vara ytterst ovanligt. Det bör även nämnas att en arbetstagare inte kan efterge rättigheter enligt ett kollektivavtal.¹⁹³

---

¹⁸⁹ Stöd för sådan lösning finns bland annat i AD 2007 nr. 86

¹⁹⁰ Göranson 1988, s. 123

¹⁹¹ Göranson 1988 s. 124, vedertagna standardavtal såsom AB04 skulle exempelvis kunna användas som tolkningsdata

¹⁹² Se kommentarer till lagrummet i Karnov av Dalekant & Wehie jfr. dock med AD 1977 nr. 116 vari de centrala parterna i efterhand godkände innehållet.

¹⁹³ Se AD 2000 nr 29 vari några arbetstagare frånsade sig rätten till ersättning för helgarbete efter det att arbetstagarorganisationen påtalat att en utbetalning ej skett. AD fann att avståendet från ersättningen med hänsyn till MBL 27 § ej var giltigt.

9 Integrationsklausuler i relation till lagstiftning

Det är inte ovanligt att rättstillämparen ställs inför dilemmat att antingen använda specifik lagstiftning som gäller för avtalstypen eller tillämpa allmänna avtalsrättsliga principer.¹⁹⁴ Vad gäller integrationsklausuler kan denna frågeställning anses extra relevant eftersom klausulerna i viss mån kan ses som ett försök att avtala bort allmänna rättsprinciper. I detta avsnitt kommer integrationsklausuler ställas mot vissa lagrum som, åtminstone indirekt, är av betydelse vid rättstillämpningen.

9.1 Köplagen

I Sverige saknas uttrycklig lagstiftning vad gäller integrationsklausuler. Detta innebär dock inte att annan lagstiftning inte påverkar tillämpningen av en sådan klausul. KöpL kan anses vara ett exempel på sådan lagstiftning. Lagen ger i flera hänseenden uttryck för allmänna avtalsrättsliga principer varför det förefaller logiskt att tillämpa vissa bestämmelser i KöpL åtminstone analogt. Enligt KöpL 18 § anses en vara felaktig om varan inte överensstämmer med de uppgifter som säljaren lämnat innan köpet och detta kan antas inverkat på köpet.¹⁹⁵ Märk väl att KöpL inte anger ett formkrav på hur uppgifterna ska ha lämnats. KöpL är emellertid dispositiv och det är därför möjligt för säljaren att friskriva sig från ansvar vad gäller uppgifter om varans beskaffenhet. Frågan är således huruvida en integrationsklausul skulle kunna innebära sådan friskrivning? En integrationsklausul skulle möjligtvis kunna tolkas på sådant sätt att parterna avtalat bort ansvaret för muntliga uppgifter som lämnats gällande varans egenskaper innan avtalslutet. Det bör hållas i åtanke att integrationsklausuler oftast är generellt hållna. Enligt lagens förarbeten undgår säljaren ansvar endast i det fall säljaren tydligt klargjort att denne inte garanterar riktigheten av en viss uppgift.¹⁹⁶ Följande exempel illustrerar detta:

Ponera att en byggentreprenör ringer en säljare av grävmaskiner och ställer ett antal frågor kring en speciell grävmaskins beskaffenhet. Bland annat frågar entreprenören hur stor maskinens lyftkraft är varpå säljaren svarar att grävmaskinen uppfyller köparens kriterier. Säljaren informerar köparen om att denne kommer skicka ett

---

¹⁹⁴ Ramberg 1999 s. 36

¹⁹⁵ Vad gäller det utökade skyddet som konsumenter hyser se bl.a. Molin 2002 s. 105 - 122

¹⁹⁶ Prop. 1988/89:76 s. 91 f.

köpeavtal till entreprenören som ska undertecknas och returneras. Därefter kommer grävmaskinen levereras. Säljaren underlåter att i avtalet specificera maskinens lyftkapacitet. Köparen noterar inte detta då denne förlitar sig på de uppgifter säljaren lämnat under samtalet. I köpeavtalet har säljaren låtit införa en integrationsklausul. När maskinen sedermera tas i bruk upptäcks snart att den inte klarar av att lyfta tillräckligt mycket. När entreprenören klagat till säljaren hävdar denne att någon utfästelse om maskinens lyftkapacitet inte tagits med i avtalet och att avtalet kommit att "ersätta alla tidigare muntliga och skriftliga överenskommelser."

I ovanstående exempel torde integrationsklausulen kunna lämnas utan avseende genom tillämpningen av AvtL 36 § med vägledning av KöpL 18 §. Det är även möjligt att en tillämpning av AvtL 33 § skulle kunna komma i fråga. KöpL 18 § är dispositiv och kan således avtalas bort men i kommersiella förhållanden är det åtminstone till synes orimligt att blott förekomsten av en integrationsklausul skulle innebära en automatisk friskrivning från dispositiv rätt i allmänhet och marknadsföringsansvaret i synnerhet.¹⁹⁷

En inte ovanlig indelning av fel i vara är benämningarna abstrakta och konkreta fel.¹⁹⁸ Konkreta fel är avvikelser från vad parterna direkt avtalat om medan abstrakta fel åsyftar avvikelser från sådant som köparen i regel kan vänta sig av en varas beskaffenhet. Vilken standard köparen kan förvänta sig bör avgöras genom att den allmänna uppfattningen läggs till grund för bedömningen. Vad som är den allmänna uppfattningen kan givetvis bli föremål för livlig diskussion. I korta ordalag kan sägas att en varan ska kunna användas för sitt ändamål.¹⁹⁹ Köparen kan alltså förvänta sig att exempelvis en brödrost faktiskt rostar bröd. Att köparen inte preciserat detta krav förtar inte säljarens skyldighet att varan faktiskt motsvarar förväntningarna. En integrationsklausul skulle kunna tolkas på sådant vis att principen om abstrakta fel har avtalats bort. Så torde emellertid inte vara fallet. Vill säljaren fransäga sig ansvaret för brister i varan ska detta uttryckligen anges. Om inte säljaren tydligt friskrivit sig kan köparen förvänta sig att varan motsvarar den allmänna standarden samt att varan exempelvis är förpackad på erforderligt sätt.²⁰⁰ Dessa principer kommer till uttryck i KöpL 17 §. Även om KöpL 3 § anger att lagen är dispositiv kan inte KöpL 17 § anses ha avtalats bort endast genom förekomsten av en integrationsklausul.

---

¹⁹⁷ Bernitz s. 71

¹⁹⁸ Gerhard "Köprättens grunder" 2008 s. 35

¹⁹⁹ A.a. s. 36

²⁰⁰ A.a. s. 36

9.2 Distans- och hemförsäljningslagen

Lagen är ett konsumentskydd som är tillämplig vid köp på internet, via postorder eller köp över telefon. Lagen omfattar även hemförsäljning när en försäljare ringer på dörren eller när en säljare är utanför sitt ordinarie försäljningsställe såsom på en arbetsplats, föreningslokal eller sjukhus. Lagen är emellertid inte tillämplig vid gatuförsäljning eller försäljning i anslutning till köpcentrum, så kallad ”canvasförsäljning”. DHL är också tillämplig på finansiella tjänster som tecknats på distans såsom försäkringsavtal via internet.²⁰¹ I DHL 5 kap. 1 § anges att en näringsidkare som anlitar ett ombud inte kan inskränka dennes rätt att ingå avtal för näringsidkarens räkning. En integrationsklausul får således inte anses vara en begränsning av ombudets rätt att förhandla med kunden eller verkan av överenskommelser dem emellan.

För en kund som via Internet exempelvis köper en dator kan det vara svårt att överblicka eller ta del av samtliga villkor för köpet. Samtidigt är det inte möjligt för säljaren att förhandla med alla kunder. Kunden kanske innan köpet ställt några frågor via ett formulär på säljarens hemsida eller pratat med kundsupporten. I det fall en överenskommelse mellan ombudet således kolliderar med det förtryckta formuläret vinner sidolöparen (se även vad som tidigare anförts om click-wraps).²⁰²

9.3 Internationella regelverk

För att avgöra vilken rättsverkan integrationsklausuler har kan vägledning hämtas genom en granskning av några internationella regel- och principsamlingar. De internationella principsamlingarna refereras från tid till annan i domslut vilket skänker dem relevans även i rent svenska förhållanden.²⁰³ Av UNIDROIT Principles 2004 Art. 4 följer:

- (1) A contract shall be interpreted according to the common intention of the parties,*
- (2) If such an intention cannot be established, the contract shall be interpreted according to the meaning that reasonable persons of the same kind as the parties would give it in the same circumstances.*

---

²⁰¹ <http://www.konsumentverket.se/lagar--regler/lagar/distans--och-hemforsaljningslagen/> 2012-12-02

²⁰² Adlercreutz I s. 285 jfr. Letterman 2001 s. 139-140

²⁰³ Se exempelvis NJA 2006 .s 638 och NJA 2008 s. 733

Motsvarande bestämmelse finns i PECL Art 5:101.²⁰⁴ Enligt CISG art. 29(2), som är tillämplig i Sverige genom lag 1987:822 om internationella köp 1 §, gäller att ett skriftligt avtal som innehåller en bestämmelse att en ändring av avtalet måste ske skriftligen inte kan förändras på annat sätt. En part förlorar emellertid enligt bestämmelsen rätten att åberopa sådan klausul om denne handlat på ett sätt som stridit mot det skriftliga innehållet och motparten förlitat sig på detta. Bestämmelsen gäller vid internationella köp, med undantag för handel mellan de nordiska länderna, men borde ha viss analog tillämpning. En analog tillämpning av CISG art. 29 (2) innebär dock bara att parten inte kan göra klausulen gällande retroaktivt men likväl utkräva en strikt tillämpning i framtiden.²⁰⁵

UNIDROIT ställer inte upp något formkrav för att ett giltigt avtal ska föreligga. I det fall parternas intentioner inte kan fastställas ska avtalsinnehållet tolkas genom den mening en rationell person i samma situation skulle givit det, en lösning likt bonus pater familias. Kontraktet kan vara muntligt och all typ av bevisning är tillåten.²⁰⁶ Vid tolkningen av avtalet ske enligt UNIDROIT Art. 4 (3) även avtalspreliminärer, partsbruk, parternas agerande efter avtalsslutet och avtalets natur och syfte beaktas. UNIDROIT är emellertid dispositiv enligt Art. 1 (5). Den grundläggande tanken är att parternas överenskommelse i sig självt är tillräckligt för att utgöra ett avtal.²⁰⁷ I kommersiella sammanhang förekommer emellertid ofta långa och komplicerade förhandlingar. Den gängse anbud och accept-modellen kan därför vara svår att tillämpa och det kan te sig svårare att avgöra vid vilken punkt ett avtal kommit till stånd. Enligt bestämmelserna i UNIDROIT kan ett avtal anses föreligga om parternas agerande ger uttryck för detta även om den exakta tidpunkten för avtalsslutet inte kan fastställas.²⁰⁸

Vad gäller integrationsklausuler specifikt återfinns bestämmelser i UNIDROIT Art. 2 (17) ”Merger Clause” samt 2 (18) ”Written Modification Clause”. Art 2 (17) lyder som följer:

A contract in writing which contains a clause indicating that the writing completely embodies the terms on which the parties have agreed cannot be contradicted or supplemented by evidence of prior statements or agreements. However, such statements or agreements may be used to interpret the writing.

---

²⁰⁴ Bernitz 2010 s. 78

²⁰⁵ Adlercreutz II s. 91

²⁰⁶ Letterman 2001 s. 70

²⁰⁷ A.a. s. 113

²⁰⁸ A.a. s. 114

Artikeln överensstämmer relativt väl med bestämmelserna i CISG. Om parterna beslutat om en integrationsklausul ska detta som huvudregel gälla. Bestämmelserna syftar dock inte till att förringa betydelsen, eller rentav lämna utan beaktan, vad som förekommit under avtalsförhandlingarna.²⁰⁹ Däremot utgör sådan bevisning endast betydelse vad gäller tolkningen av avtalet men kan inte innebära en förändring av avtalsinnehållet. En integrationsklausul förhindrar emellertid inte förändringar som inträffar efter avtalsslutet. UNIDROIT Art. 2 (18) anger att om parterna infört ett skriftkrav vad gäller förändringar av avtalet ska detta gälla med det undantag att parterna muntligen kommit överens om en förändring och därefter agerat i enlighet med den överenskommelsen. Det kan till och med räcka att endast endera parten i god tro inrättat sig i föreställningen att förändringen är giltig.²¹⁰

---

²⁰⁹ Letterman 2001 s. 134-135

²¹⁰ A.a. s. 135

10 Integrationsklausuler i praktiken

Användandet av integrationsklausuler har kommit att bli tämligen vanligt bland affärsjurister.²¹¹ Eftersom jurister ofta medverkar under förhandlingsfasen och sedermera upprättar och granskar avtalen är det av betydelse att förstå hur de ser på integrationsklausuler samt hur klausulerna behandlas i rättspraxis.

10.1 Juristernas syn på integrationsklausuler

Avtal ingås som känt mellan två eller flera parter. Dessa använder sig i kommersiella sammanhang ofta av jurister som hjälper parterna att granska och upprätta avtal. Juristens roll är även att identifiera risker och förebygga konflikter. Eftersom integrationsklausuler kommit att användas i en allt högre utsträckning är det lämpligt att granska juristernas syn på klausulerna. Mig veterligen har ingen närmare studie genomförts vad gäller hur jurister uppfattar integrationsklausuler. Denna framställning ger förhoppningsvis en något förtydligad bild över hur frekvent använda klausulerna är samt vilken grad av förhandling som förekommit i samband med att klausulerna införts i avtalen. För att tydliggöra hur integrationsklausuler tillämpas bland jurister har jag genomfört en kortare enkätundersökning. Frågorna har skickats till ett fåtal jurister och svarsunderlaget är således begränsat. Enkätundersökningen har endast genomförts med ambitionen att ge uppsatsen en praktisk prägel samt ge en fingervisning vad gäller synen på klausultypen. Syftet är således inte att uppnå ett forskningsresultat av dignitet.

10.1.1 Integrationsklausuler under avtalsfasen

Integrationsklausuler återfinns i regel i kommersiella avtal mellan näringsidkare (så kallad ”business to business” eller ”B2B”) varför det är logiskt att vid en kartläggning av juristernas syn på klausuler vända sig till de affärsjuridiska byråerna. Tio verksamma jurister inom olika affärsområden, däribland ”mergers & acquisitions” och fastighetsrätt, på några större affärsjuridiska byråer i Sverige har anonymt fått svara på följande två frågor med svarsalternativ:

---

²¹¹ Sjöman SvJT 2008

1) Hur frekvent förekommande är integrationsklausuler?

A) Förekommer ofta B) Förekommer ibland C) Förekommer aldrig D) Ingen uppfattning

2) Är klausulerna ett resultat från aktiv förhandling?

A) Regelmässigt B) Ungefär i hälften av fallen C) Aldrig eller nästan aldrig D) Ingen uppfattning

Av de tio tillfrågade juristerna svarade åtta av tio att integrationsklausuler förekommer ofta medan två angav svarsalternativ B. På fråga två svarade åtta jurister C och två alternativ D. Detta förstärker den redan vedertagna bilden att integrationsklausulerna används tämligen frekvent och inte är ett resultat av aktiv förhandling utan snarare ett regelmässigt instrument.

Förhoppningen med denna korta enkätundersökning var att skapa en överskådlig bild över problemets vidd samt huruvida klausulerna kan anses utgöra ett uttryck för partsviljan. Syftet har således inte varit att ge en detaljerad redogörelse för uppfattningen om alla de avtalsrättsliga aspekter som behandlas i uppsatsen utan endast att söka ytterligare svar på två grundläggande frågor.

Att klausulerna inte aktivt förhandlas kan vara ett resultat av en ökad användning av standardklausuler eftersom de affärsjuridiska byråernas mallbas ofta är välutvecklade och inrymmer avtal som passar allehanda situationer. Parterna kan mycket väl vara medvetna om klausulen och därför bör inte alltför långtgående slutsatser dras från resultatet av enkätundersökningen. Det går således inte att avfärda klausulerna endast med hänvisning till att de används regelmässigt och utan aktiv förhandling. Vad gäller föreställningen om klausulernas rättsverkan kan utifrån den omfattande användningen av dem dras slutsatsen att klausulerna uppfyller en, åtminstone upplevd, funktion.

10.1.2 Integrationsklausuler i civilprocesser

När en tvist uppstår med anledning av ett avtal i vilket en integrationsklausul återfinns är det av intresse att förstå hur de jurister som kommer driva tvisten ser på klausulen. Utgångspunkten är alltså att en part vill göra en muntlig sidolöpare gällande trots att det finns en integrationsklausul som till ordalydelsen utesluter sådana. För att få en uppfattning över hur jurister ser på detta har följande två frågor ställts till fem jurister med processrätt som specialitet vid fem större affärsjuridiska byråer i Sverige:

1) Bortsett från övriga omständigheter i ärendet skulle endast förekomsten av en integrationsklausul förhindra dig att föra bevisning att sidolöpare är giltiga?

A) Ja B) Nej C) Förmodligen D) Förmodligen inte

2) Skulle du åberopa en integrationsklausul som stöd för att en överenskommelse som föregått avtalet inte ska gälla om villkoret ej tagits med i det skriftliga dokumentet?

A) Ja B) Nej C) Förmodligen D) Förmodligen inte

Av de fem tillfrågade juristerna svarade fem av fem svarsalternativ B på fråga ett. På fråga två svarade samtliga fem A. Några tillade emellertid att de förmodligen även skulle använda annat stöd. Enkom förekomsten av en integrationsklausul får således inte en avgörande betydelse.

Av resultatet går det hävda att klausulerna inte ses som ett formellt hinder att åberopa sidolöpare. Det är inte heller bara tänkbart utan också troligt att motparten kommer att bestrida ett sådant krav med hänvisning till klausulen. Det är i den praktiska affärsjuridiken inte ovanligt att part åberopar just en integrationsklausul vid händelse av tvist.²¹²

10.2 Domstolspraxis

Rättspraxis avseende integrationsklausuler är något tunnsått vilket säkerligen beror på att kommersiella avtal ofta innehåller en skiljedomsklausul.²¹³ Ett fall av särskild vikt är AD 2007 nr. 86 eftersom rätten närmare behandlade innebörden av en integrationsklausul. Omständigheterna i fallet var följande; i det berörda företaget (Comtax AB), vilka tillhandahöll skatterådgivning, hade det tidigare funnits en praxis som tillät arbetstagare att ta ut pengar för privat bruk med företagskortet. Vid ett ägarskifte den 1 januari år 2000 tecknades nya anställningsavtal vari en integrationsklausul införts med lydelsen; ”/.../ alla tidigare muntliga eller skriftliga åtaganden, överenskommelser och arrangemang...” ersatts av avtalet samt att förändringar skulle göras skriftligen. Klausulen syftade till att avtalet skulle utgöra en uttömmande reglering mellan Comtax AB och de anställda. M.L. som vid tiden för ägarskiftet var anställd på Comtax AB tecknade nytt avtal men kom därefter att fortsätta använda företagskortet för privata uttag. Comtax AB sade upp

---

²¹² Mejlintervju med Sara Ribbeklint.

²¹³ Sjöman SvJT 2008

M.L. och anförde bland annat att uttagen skett i strid med anställningsavtalet (övriga grunder för uppsägningen kommer inte behandlas här). Tingsrätten, och därefter AD, hade att ta ställning till om uttagen var gjorda i enlighet med anställningsavtalet eller eljest var tillåtliga. Comtax AB å ena sidan hävdade att användandet av företagskortet skett i strid med anställningsavtalet medan M.L. hävdade att företagets rutiner medgav sådan användning. AD konstaterade att användningen av företagskortet för privata uttag hade skett enligt de rutiner företaget tillämpade innan 1 januari år 2000. Domstolen fann därefter att integrationsklausuler ”/.../ innebär risker för den som inte är juridiskt kunnig och bevandrad i avtalsteknik” samt att ”bedömningen i den frågan bör göras med ledning av sedvanliga principer för tolkning av avtal, varvid även parternas faktiska handlingar måste tillmätas betydelse.” AD fastslog även att integrationsklausuler har en karaktär av en standardklausul och att det därmed inte kan säkerställas att den uppmärksammats. M.L. hade innan den 1 januari år 2000 haft andra personalförmåner, såsom dator och mobiltelefon, vilka inte fanns upptagna i anställningsavtalet och vilka han med arbetsgivarens goda minne använt efter ägarskiftet. AD ansåg med detta som grundval att det var rimligt att M.L. hade förmåner som inte ingick i det skriftliga anställningsavtalet. Efter den 1 januari hade M.L. vid några tillfällen gjort uttag som avräknats mot hans lön. Eftersom M.L. hade vissa förmåner som inte varit upptagna i avtalet och gjort uttag som avräknats mot lönen slöt sig AD till att partsviljan aldrig var att avtalet skulle utgöra en fullständig reglering och förekomsten av en integrationsklausul ändrade inte detta.

AD löste frågan genom att först konstatera att integrationsklausulen måste tolkas utifrån vad parterna avsåg med den och att sådan tolkning ska ske genom tillämpningen av vanliga avtalsrättsliga principer. Utgången i målet ger vid handen att betydelsen av en integrationsklausul är föremål för en tolkningsfråga som måste avgöras i ljuset av klausulens lydelse, avtalets utformning samt omständigheterna vid avtalets ingående.²¹⁴

Ett annat rättsfall som har nära anknytning till integrationsklausuler är NJA 1968 s. 303 som rörde tillämpningen av AvtL 33 §. Avtalet gällde ett köp av en encyklopedi mellan å ena sidan ett bokförlag och å andra sidan en konsument. Avtalet hade kommit till stånd via en försäljare som tillhandahållit en förtryckt slutsedelsblankett vilken inkluderade ett förbud mot muntliga sidolöpare av följande lydelse; "Detta kontrakt (avtal) kan icke ändras eller annulleras, ej heller påverkas det av någon muntlig överenskommelse, som icke är angiven i detsamma." Försäljaren hade dock angivit helt andra villkor till konsumenten än vad som

---

²¹⁴ Sjöman SvJT 2008

förekom i den förtryckta blanketten. HD fann att omständigheterna i det enskilda fallet var sådana att det skulle strida mot god tro och heder att åberopa avtalet.²¹⁵ Rättsfallen innebär inte något effektivt konsumentskydd vad gäller integrationsklausuler eftersom försäljaren i förevarande fall hade agerat i ond tro men ger dock vid handen att det finns utrymme att bortse från integrationsklausuler beroende på omständigheterna.

---

²¹⁵ Målet innehöll emellertid även mellanmansrättsliga frågor som inte behandlas här.

11 Analys

Vilken den exakta rättsverkan en integrationsklausul har i svenskt rättssystem tycks vara föremål för delade meningar. Förhoppningen med denna uppsats har varit att svara på de i inledningsavsnittet nämnda problemformuleringarna. Problemformuleringarna är centrerade kring vilken rättsverkan integrationsklausuler bör tillmätas samt vilka faktorer som inverkar på denna bedömning. I doktrin finns röster som förespråkar ett genomslag nära det angloamerikanska systemet, åtminstone i kommersiella sammanhang då avtalsrelationen är mellan två näringsidkare.²¹⁶ Integrationsklausuler är dock sparsamt behandlade i doktrin och det är inte bara svårt att utläsa någon större konsensus utan det är svårt att överhuvudtaget finna ett tydligt svar på vilket genomslag integrationsklausuler bör ha. Av litteraturen att döma bör rättstillämparen kunna luta sig tillbaka på vedertagna avtalsrättsliga principer i denna bedömning.

Eftersom integrationsklausuler är en influens från det angloamerikanska ”common law-systemet” är det naturligt att utgå från att de svenska avtalsförfattarna som använder sig av dessa klausultyper förväntar sig åtminstone ett liknande genomslag i Sverige. I denna uppsats har vissa centrala skillnader belysts mellan det angloamerikanska och svenska rättssystemet. Dessa skillnader i synsättet på avtal leder till att klausuler med likartade formuleringar kan få skilda utslag mellan de olika rättssystemen. Det är främst detta konstaterande som är av värde vid en komparativ studie vid behandlingen av integrationsklausuler. En legitim fråga är om utfallet av tillämpningen av en integrationsklausul i exempelvis USA och Sverige får överhuvudtaget likartade utfall. Svaret på den frågan torde vara ja beroende på partsförhållandet. Konsumenterna erhåller ett starkare skydd i bägge rättssystemen. I Sverige borde även en näringsidkare som intar en underlägsen ställning med viss framgång kunna åberopa AvtL 36 § för att jämka en integrationsklausul.

Enligt såväl svensk som internationell och angloamerikansk avtalsrätt reglerar en integrationsklausul inte förändringar som uppkommit efter avtalsslutet. Klausulerna kan vara formulerade så att en förändring av avtalet ska ske skriftligen. Detta får anses påverka avtalsförhållandet efter avtalsslutet. Det råder dock enighet i de olika rättsordningarna att en förändring som skett muntligen får anses giltig i det fall parterna agerat därefter. Det är således inte möjligt att i efterhand påpeka att avvikelserna utgör ett avtalsbrott. Enligt CISG kan dock en part påpeka avvikelserna och kräva rättning i framtiden. Detta borde dock utifrån

---

²¹⁶ Hedwall 2004 s. 26 samt Ramberg & Ramberg 2010 s. 168

svenska förhållanden vara omöjligt. Skulle parterna inrättat sig efter den nya betydelsen av avtalet torde avtalet antagit denna nya form.

Likt UNIDROIT är KöpL dispositiv. Dock framstår det inte som om allmänna rättsprinciper är möjliga att avtala bort. Detta gör att integrationsklausulers verkan i Sverige blir mycket begränsad. Den jurist som således tror sig skapat samma skydd och förutsebarhet som klausulen garanterar i USA misstar sig. I USA finns möjlighet att genom allmänna principer och integrationsklausuler minimera den bevisning som part kan föra fram. I Sverige står en sådan hållning i strid med principerna om fri bevisföring och bevisvärdering. En annan avgörande skillnad är att en svensk rättstillämpare kan komma att förändra själva avtalsinnehållet vilket inte är möjligt i USA där bevisningen endast får påverka tolkningen av avtalet. Nu kan i och för sig tolkningsutrymmet bli tämligen extensivt vilket gör att tolkningen i sig kan innebära att avtalet tycks förändra karaktär.

Inte heller tycks integrationsklausuler utgöra ett hinder för processförare att yrka ogiltigförklaring av vissa avtalsbestämmelser eller införandet av ytterligare villkor. Härvid tycks jurister eniga om att enbart förekomsten av en integrationsklausul inte får någon avgörande betydelse. Däremot utgör klausulerna ett bra bevis vad gäller partsviljan. Den som önskar göra gällande en sidolöpare har således tillsynes en större uppförbacke framför sig än vad som hade varit fallet om integrationsklausulen inte fanns.

Graden av förhandling påverkar betydelsen av klausulen. Med detta syftas att en integrationsklausul som ena parten använder som en standardklausul och som motparten inte observerat torde få ytterst begränsad betydelse. Jag skulle vilja dra det så pass långt att klausulen i stort borde lämnas utan avseende och rätten förlita sig på allmänna avtalsrättsliga principer. Denna inställning borde vara extra cementerad i konsumentförhållande. Näringsidkare har visserligen en mer långtgående skyldighet att granska sådant som de undertecknar men den näringsidkare som förlitar sig på en integrationsklausul bör dock försäkra sig om att motparten är medveten om klausulens betydelse. Det ligger annars nära till hands att hävda att klausulen används på ett oförsiktigt sätt.

Utifrån enkätundersökningen som redogjordes för i tidigare avsnitt är det möjligt att dra vissa slutsatser. Enkätundersökningen vände sig emellertid till ett begränsat antal jurister som inte med nödvändighet är representativa för hela branschen. Undersökningen bör närmast ses som ett stickprov. Ett stickprov kan dock utvisa huruvida en företeelse existerar eller ej. I förevarande fall kunde konstateras att svaren överensstämde med den redan vedertagna uppfattningen. På grund av det begränsade svarsunderlaget bör resultatet dock tas med en nypa salt. En slutsats av undersökningen är att klausulerna är frekvent använda och

en annan att de inte skulle utgöra ett hinder för juristerna att åberopa bevis i strid med integrationsklausulerna. Att jurister är obehindrade att göra så följer redan av allmänna rättsprinciper. Däremot är det möjligt att parterna själva aldrig vänder sig till sina ombud eftersom de tror klausulen omöjliggör för dem att åberopa en sidolöpare.

Då integrationsklausulerna används regelmässigt utan närmare förhandling kan det föreligga svårigheter att hävda att klausulen ger ett tydligt uttryck för partsavsikten. Denna problematik blir tydlig vad gäller standardavtal. Om en part kan göra sannolikt att sidolöparen ska vara giltig och att parterna aldrig avsett att utesluta den har motparten som vill bestrida detta att frambringa annan bevisning än endast en integrationsklausul.

Särskilda problem kan uppstå när en integrationsklausul används tanklöst. Givetvis ska en part inte premieras för att denne inte uppmärksammat klausulen genom att allehanda uppgifter som förekommit innan avtalslutet lyfts in. Mot detta ska ställas bedömningen av integrationsklausuldelen i AD 2007 nr. 86 som ger vid handen att standardmässiga klausuler värderas tämligen lågt. De internationella principalsamlingarna kan visserligen skänka viss vägledning men samtidigt skiljer de sig för mycket från svenska rättsprinciper att det skulle anses tillfredsställande att tillmäta dem avgörande betydelse.

Det återkommande resonemanget är att partsviljan bör avgöra vilken betydelse integrationsklausulen får. Detta kan tyckas lite av ett cirkelresonemang. Om partsviljan var att viss sidolöpare skulle utgöra del av avtalet bör en integrationsklausul inte ändra detta faktum. Om sidolöparen tvärtom aldrig avsågs utgöra avtalsinnehåll bör den redan på avtalsrättsliga principer avfärdas vilket gör integrationsklausuler obsoleta. Detta är en sanning med modifikation eftersom det skriftliga avtalet tillmäts ett högt bevisvärde varför integrationsklausuler kan föranleda en extra prövning huruvida ett villkor som inte kommit till skriftligt uttryck ska tillmätas relevans.

Ett avtal som formulerats från grunden utgör på ett mer självklart vis ett uttryck för en gemensam partsavsikt än vad standardavtal gör. Det är således föga förvånande att integrationsklausuler medför en särskild problematik eftersom den i månt och mycket frångår flera avtalsrättsliga principer som länge varit vägledande i svensk avtalsrätt. Bara tanken på att begränsa en parts möjlighet att framföra bevisning går emot fundamentala principer. Integrationsklausuler medför också en alltför stor möjlighet att utnyttja en motparts oförstånd varför jämkning är långt ifrån otänkbart. I konsumentförhållande skänker DHL och konsumentköplagen viss trygghet men oaktat den lagstiftningen torde en integrationsklausul i konsumentförhållande som utgångspunkt framstå som oskälig om den är till men för konsumenten. Detsamma torde gälla i anställningsavtal.

Integrationsklausuler är ett tydligt exempel på problem som inträffar när angloamerikanska företagsformer okritiskt tillämpas i praktiska sammanhang i Sverige. Affärsjurister borde därför särskilt uppmärksamma sina klienter på det faktum att en integrationsklausul infogats i avtalet för att parterna inte vid en eventuell konflikt kan hävda att de inte sett klausulen.

Användningen av integrationsklausuler kan även te sig opraktisk och förvirrande vid vissa avtalstyper. Vid exempelvis franchiseförhållanden brukar avtalen ofta behäftas med diverse bilagor såsom handböcker, sekretessförbindelser, referenser till branschavtal och dylikt. Det kan därför uppstå oklarhet över vilka dokument som integrerats i avtalet och vilka som uteslutits. Sådan oklarhet kan undanröjas genom att i franchiseavtalet infoga en utförlig lista över vilka sidoavtal som inkluderats. Oklarhet kan även uppstå om parterna efter avtalets ingående agerar på ett avvikande sätt. I AD 2007 nr. 86 ansåg rätten att den anställde hade fått vissa förmåner som inte stod med i anställningsavtalet varför avtalet inte kunde anses utgöra en fullständig reglering. Integrationsklausulen fick inget genomslag, förutom att den åtminstone prövades av rätten, vilket föranledde osäkerhet om vad som egentligen ingick i avtalet. Lämnas integrationsklausulen utan avseende kan så att säga dammluckorna öppnas och effekten blir då den exakta motsatsen från syftet med integrationsklausulen, d.v.s. att hålla avtalet stramt till avtalstexten.

Parterna bör med vad som ovan anförts i åtanke iaktta försiktighet vid användandet av integrationsklausuler och försäkra sig om att motparten uppmärksammat klausulen samt att motparten förstått innebörden därav. Det kan till och med anses ligga i linje med lojalitetsplikten att en sådan förklaring lämnas.

Avslutningsvis bör här nämnas att även om integrationsklausuler inte rättsligt skulle tillmätas någon ohygglig betydelse ska värdet av att uttryckligen medvetandegöra hur parterna ser på något visst avseende inte förringas. Att parterna funderar kring användningen av en integrationsklausul medför per automatik att de även resonerar kring vad som verkligen ska utgöra avtalsinnehåll.

11.1 Lösningförslag

Ett av de tydligaste problemen med tillämpningen av integrationsklausuler är att de ofta återfinns i standardavtal eller infogats slentrianmässigt. Klausulen utgör då inte något tydligt uttryck för partsviljan vilket i sin tur möjliggör att klausulen lämnas utan avseende. Den som vill undvika detta bör förstärka intrycket av att klausulen är ett uttryck för en gemensam

partsvilja. Detta torde kunna ske på flera olika sätt. Eftersom ett undertecknat avtal i sig självt erhåller en stark ställning som bevismaterial är ett lösningsförslag att lägga till en rad för underskrift vid integrationsklausulen. På så vis kan en part inte med trovärdighet hävda att denne inte uppmärksammat avtalsbestämmelsen.

Om parterna önskar att integrationsklausulen får den innebörd och rättsverkan som den innehar i den angloamerikanska avtalsrätten kan parterna reglera avtalet så att exempelvis UNIDROIT eller CISG, vilkas bestämmelser i stor utsträckning överensstämmer med den angloamerikanska uppfattningen, utgör del av avtalet. Då parterna har möjlighet att göra de internationella principalsamlingarna till kontraktsinnehåll genom att svensk rätt är dispositiv är detta en möjlighet som ej bör underskattas.

11.2 Slutsats

På grundval av vad som i denna uppsats anförts kan följande konstateras. Det får anses klarlagt att integrationsklausuler inte kan tillmätas samma rättsverkan i Sverige som i de angloamerikanska rättssystemen från vilka klausultypen härstammar. Förekomsten av en integrationsklausul kan inte heller tolkas så att parterna genom den avtalat bort all dispositiv rätt. I Sverige torde klausulerna vara som mest effektiva i bevishänseende men utgör inget formellt hinder att sådant som föregått avtalet lyfts in eller att ändringar kan företas utan att skriftkravet uppfyllts. Vad gäller standardavtal finns särskild anledning att ifrågasätta integrationsklausuler som infogats. Det är inte möjligt för parterna att avtala bort allmänna rättsprinciper och därigenom exempelvis minska motpartens utrymme att föra fram bevisning. För att en integrationsklausul ska få en utsträckt innebörd bör parterna förtydliga att de verkligen åsyftar att sälla sig till klausulens ordalydelse och påvisa att samtliga parter uppmärksammat klausulen. Måhända att klausulen då får en förstärkt betydelse vid avtalstolkningen likt den av "the parol evidence rule" med undantag för bevisrätten. För att tillmäta klausulen ordentlig rättsverkan ska den inte tillförts avtalet slentrianmässigt och medkontrahenten ska, åtminstone till synes, förstått, eller haft möjligheten att förstå, innebörden. Sådan kapacitet till förståelse bör i regel endast presumeras i affärsmässiga förhållanden.

12 Avslutning

Att en integrationsklausul allena inte förmår utesluta avtalets förhistoria eller fullständigt reglerar hur en förändring av avtalet kan komma att ske torde vara klarlagt. Det må vara att sticka ut hakan att hävda att integrationsklausuler i ett svenskt rättssystem i stort saknar relevans men i mitt tycke skänker de inte någon betydande trygghet utöver vad som redan följer av allmänna avtalsrättsliga principerna. Parternas fria rätt att utforma avtalen är dock en rätt som måste visas yttersta respekt. Det är därför viktigt att skilja på den teoretiska slutsatsen gentemot det praktiska utfallet. Det är svårt att sia om det exakta bevisläget som en integrationsklausul medför i enskilda fall. Vad som kan konstateras är att integrationsklausuler prövats i AD och där i stort lämnats utan beaktan samt att rättsverkan inte är lik den i angloamerikansk rätt.

Arbetet med denna uppsats har skänkt mig fördjupad insyn vad gäller den kommersiella avtalsrätten och förhoppningsvis bidragit till att läsaren skapat sig en någorlunda omfattande bild över integrationsklausuler och aspekter som inverkar på rättstillämpningen.

Käll- och litteraturförteckning

Böcker

- Adlercreutz, Axel *Om den rättsliga betydelsen av skriftlig avtalsform och om integrationsklausuler*, Festskrift till Jan Ramberg, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1996 (refererad som "Festskrift till Ramberg")
- Adlercreutz, Axel *Avtalsrätt II*, fjärde upplagan, Juristförlaget i Lund, Lund 1996 (refererad som "Adlercreutz II")
- Adlercreutz, Axel *Avtalsrätt I*, elfte upplagan, Juristförlaget i Lund, Lund 2000 (refererad som "Adlercreutz I")
- Bernitz, Ulf *Standardavtalsrätt*, sjunde upplagan, Norstedts Juridik AB, Vällingby 2010 (refererad som "Bernitz 2010")
- Bexhed, Jan-Mikael *Angloamerikans rättsimperialism och svensk avtalsskrivningstradition – några synpunkter* Vänbok till Erland Strömbäck, Svenska försäkringsföreningen, Stockholm 1996 (refererad som "Bexhed 1996")
- Cheeseman, Henry R *Business Law – The Legal ethical and international enviroment*, Prentice-Hall, New Jersey 1992 (refererad som "Cheeseman 1992")
- Gerhard, Peter *Köprättens Grunder*, tionde upplagan, Liber AB, Vällingby 2008 (refererad som "Gerhard 2008")
- Gorton, Lars *Merger clauses in business contracts*, Festskrift till Lars Heuman. Lure Förlag AB, Stockholm 2008 (refererad som "Festskrift till Heuman")
- Göranson, Ulf *Kolliderande standardavtal*, Iustus Förlag, Uppsala 1988 (refererad som "Göranson 1988")

- Hedwall, Mattias *Tolkning av kommersiella avtal*, andra upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2004 (refererad som "Hedwall 2004")
- Hellner, Jan
Hager, Richard
Persson, Annina *Speciell avtalsrätt II*, fjärde upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2006 (refererad som "Hellner 2006")
- Heuman, Lars *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*, Norstedts Juridik AB, Vällingby 2009 (refererad som "Heuman 2009")
- Håstad, Torgny *Den nya köprätten*, tredje upplagan, Iustus Förlag AB, Uppsala 1993 (refererad som "Håstad 1993")
- Lehrberg, Bert *Avtalsrättens grundelement*, I.B.A. Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, Uppsala 2004 (refererad som "Lehrberg 2004")
- Lehrberg, Bert *Avtalstolkning*, fjärde upplagan, I.B.A. Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, Warszawa 2006 (refererad som "Lehrberg 2006")
- Letterman, Gregory *UNIDROITS's Rules in Practice – Standard International Contracts and Applicable Rules*, Kluwer Law International, Hague 2001 (refererad som "Letterman 2001")
- Molin, Anna *Avtal – Praktisk handbok om hur du skriver avtal och kontrakt*, Björn Lundén Information AB, Uddevalla 2002 (refererad som "Molin 2002")
- Ramberg, Jan *Allmän Köprätt – Det köprättsliga regelsystemet och marknadspraxis*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1999 (refererad som "Ramberg 1999")

Ramberg, Christina *Allmän avtalsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik AB,
Ramberg, Jan Vällingby 2010 (refererad som "Ramberg & Ramberg 2010")

Artiklar

Dotevall, Rolf *Ekvivalensprincipen och jämkning av långvariga avtal*, SvJT 2002 s. 241 (refererad som "Dotevall SvJT 2002")

Edlund, Lars *Boilerplate på svenska*, SvJT 2001 s. 172 (refererad som "Edlund SvJT 2001")

Liebkind, Anina *Boilerplate-klausuler i Finland*, Edilex Asiantuntijakirjoitukset, 27.1.2011. (refererad som "Liebkind Edilex 2011")

Sjöman, Erik *Integrationsklausuler och dispositiv rätt*, JT 2002/2003 s. 935 (refererad som "Sjöman JT 2002/2003")

Sjöman, Erik *Ett rättsfall om integrationsklausuler*, SvJT 2008 s. 572 (refererad som "Sjöman SvJT 2008")

Wilkman, Nina *Behövs material adverse change – klausuler i finländska avtal?*, JFT 2011/6 s. 804 (refererad som "Wilkman JFT 2011")

Elektroniska Källor

www.avtalslagen2010.se

<http://www.edilex.fi/>

www.franchisegroup.se

<http://www.karnovgroup.se/>

<http://www.konsumentverket.se/>

<http://lexisweb.co.uk/sub-topics/boilerplate-clauses>

<http://www.law.cornell.edu/ucc/2/article2.htm#s2-202>

www.nd.gov/ndic/lrc/lrcinfo/pr-sample-contract.pdf

www.ne.se/sidolopare
<http://www.saglaw.se/franchiseavtal/tolkning.htm>
www.spotify.com/se/legal/end-user-agreement
www.unidroit.org
www.youtube.com/t/terms

Offentliga tryck

Propositioner

Prop. 1975/76:81 med förslag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område m.m.

Prop. 1988/89:76 om ny köplag

Statens offentliga utredningar

SOU 1974:83, generalklausulutredningen

Nytt juridiskt arkiv 2a avdelningen

NJA II 1915 s. 165

Rättsfallsförteckning

Nytt juridiskt arkiv

NJA 1915 s. 251

NJA 1931 s. 313

NJA 1962 s. 276

NJA 1968 s. 303

NJA 1984 s. 280

NJA 1986 s. 596

NJA 1989 s. 346

NJA 1991 s. 808

NJA 1992 s. 168

NJA 1995 s. 586

NJA 1998 s. 225

NJA 2000 s. 462

NJA 2006 s. 638

NJA 2008 s. 733

NJA 2009 s. 408

Rättsfall från hovrätterna

RH 1982:20

Rättsfall från arbetsdomstolen

AD 1977 nr. 116

AD 2000 nr. 29

AD 2007 nr. 86

Först registrerad på kursen "HRO800 Examensarbete" HT 2012 med terminsstart 1 september 2012.

Examinationstillfälle 2013-03-XX